

Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs

LATVIJAS REPUBLIKAS

2018. GADA 6. OKTOBRA
PARLAMENTA VĒLĒŠANAS

DICB Vēlēšanu izvērtēšanas misijas
Gala atskaite

Varšavā
2019. gada 17. janvārī

SATURA RĀDĪTĀJS

I.	KOPSAVILKUMS.....	1
II.	IEVADS UN PATEICĪBAS.....	3
III.	FONA APRAKSTS	3
IV.	TIESISKAIS IETVARŠ UN VĒLĒŠANU SISTĒMA.....	4
V.	VĒLĒŠANU ADMINISTRĀCIJA.....	6
VI.	VĒLĒTĀJU REGISTRĀCIJA	7
VII.	KANDIDĀTU REGISTRĀCIJA	8
VIII.	VĒLĒŠANU KAMPAŅA	10
IX.	NEPILSONU UN NACIONĀLO MINORITĀŠU PIEDALĪŠANĀS	11
X.	KAMPAŅU FINANSĒJUMS.....	13
	A. KAMPAŅU IENĀKUMI UN IZDEVUMI.....	13
	B. ATKLĀŠANA UN ZIŅOŠANA.....	14
	C. UZRAUDZĪBA UN SANKCIJAS.....	14
XI.	MEDIJI	15
	A. MEDIJU VIDE.....	15
	B. TIESISKAIS IETVARŠ.....	16
	C. VĒLĒŠANU KAMPAŅAS ATSPoguĻojums MEDIJOS	17
XII.	PILSONU UN STARPTAUTISKĀ NOVĒROŠANA	18
XIII.	SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS.....	19
XIV.	VĒLĒŠANU DIENA	19
XV.	REKOMENDĀCIJAS	20
	A. PRIORITĀRĀS REKOMENDĀCIJAS	20
	B. CITAS REKOMENDĀCIJAS	21
I.	PIELIKUMS – GALA REZULTĀTI.....	23
	PAR EDSO/DICB.....	23

LATVIJAS REPUBLIKAS
2018 g. 6. oktobra
PARLAMENTA VĒLĒŠANAS
DICB Vēlšanu izvērtēšanas misijas Gala atskaite¹

I. KOPSAVILKUMS

Atsaucoties ielūgumam no Latvijas Republikas Pastāvīgās misijas un, pamatojoties uz Vajadzību izvērtēšanas misijas rekomendāciju, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (DICB) nosūtīja Vēlšanu izvērtēšanas misiju (VIM), lai novērotu 2018. gada 6. oktobra parlamenta vēlēšanas.

Vēlēšanas notika profesionāli, un vēlšanu administrācijai bija augsta sabiedrības uzticēšanās. Dalībnieki varēja brīvi rīkoties konkurējošā un plurālistiskā vidē, kurā vispārīgi tika ievērotas pamatbrīvības. Tiesiskais regulējums ir visaptverošs un kalpo par pietiekamu pamatu vēlšanu norisei, lai gan to varētu vēl vairāk uzlabot, lai palielinātu vēlšanu procesa iekļautību.

Lai gan kopš 2014. gada parlamenta vēlēšanām tika veiktas vairākas izmaiņas tiesiskajā regulējumā, grozījumi neietekmēja vēlšanu procesa pamataspektus, un lielākā daļa iepriekšējo DICB ieteikumu joprojām netiek izskatīti. Daži noteikumi, piemēram, ierobežojumi kandidātu un partiju reģistrācijai, nesaskan ar EDSO saistībām un citām starptautiskām saistībām un standartiem demokrātiskām vēlēšanām.

Vēlšanu administrācija visos līmeņos strādāja savlaicīgi un profesionāli, un kopumā tai bija ieinteresēto personu uzticība. Vēlētājiem tika piedāvātas dažādas iespējas balsot, piemēram, pirmstermiņa balsošana un balsošana ārvalstīs. Ir atzīstami CVK centieni atvieglot personu ar invaliditāti līdzdalību vēlšanu procesā, ieskaitot vēlētāju informāciju formātos, kas ir pieejami personām ar redzes traucējumiem, un materiāliem viegli saprotamā valodā personām ar intelektuālās attīstības traucējumiem. Tomēr mazākumtautību valodās sīkāka informācija vēlētājiem nebija plaši pieejama.

Balsstiesības ir pilsoņiem, kuriem vēlšanu dienā ir vismaz 18 gadi. Šajās vēlēšanās bija 1 548 100 balsstiesīgie balsotāji. Vēlšanu reģistra parlamenta vēlēšanām nav, un vēlētāji varēja balsot jebkurā vēlšanu iecirknī valstī vai ārvalstīs. Vairākkārtēja balsošana tika novērsta, apzīmējot pasi vai īpašu vēlšanu karti.

Šajās vēlēšanās piedalījās sešpadsmit vēlšanu dalībnieki, kuriem kopumā bija 1 461 kandidāti, un tas sniedza vēlētājiem plašu izvēli. Aptuveni 90 esošie parlamenta deputāti piedalījās vēlēšanās, no kuriem 41 tika atkārtoti ievēlēti. Nesenie grozījumi tiesiskajā regulējumā ierobežo jaunu partiju spēju piedalīties vēlēšanās, un likums neparedz neatkarīgus kandidātus. Neraugoties uz iepriekšējiem DICB ieteikumiem, likums joprojām nodrošina vispārēju ierobežojumu tiem, kas izdarījuši tīšu noziegumu, neatkarīgi no tā smaguma, un ierobežo tiesības kandidēt pilsoņiem ar noteiktām iepriekšējām politiskām saistībām un profesijām.

31,8% kandidātu bija sievietes, no kurām 31 tika ievēlēta 100 deputātu parlamentā, kas ir ievērojams pieaugums par 12% salīdzinājumā ar iezejošo parlamentu. Nav juridisku prasību sieviešu kandidātu veicināšanai, bet visos 16 sarakstos bija sievietes pirmajās 3 pozīcijās. Nav prasību attiecībā uz vēlšanu komisiju dzimumu sastāvu, un, lai gan sievietes pārsvarā ieņēma vadošus amatus, CVK nesagatavoja visaptverošu statistiku par sieviešu līdzdalību vēlšanu pārvaldē.

¹ Šī ziņojuma angļu valodas versija ir vienīgais oficiālais dokuments. Neoficiāls tulkojums ir pieejams latviešu valodā.

Kampaņa bija dinamiska un kandidāti sazinājās ar vēlētājiem, izmantojot tradicionālos rīkus un plaši izmantojot sociālo mediju platformas. Daudzas debates un politiskās programmas uzsvēra vēlēšanu konkurētspēju, jo vairāki galvenie dalībnieki pretendēja uz vienu un to pašu vēlētāju balsīm. Tuvojoties vēlēšanu dienai, kampaņas tonis kļuva arvien skarbāks, un daži kandidāti izmantoja savstarpējas personiskas apsūdzības.

Jautājumi, kas saistīti ar valodu un identitāti, radīja šķelšanos politiskajā diskursā. Partijas plaši tiek uztvertas kā latviešu valodā runājošo pārstāvji vai ievērojamas krievvalodīgās daļas iedzīvotāju, no kuriem daudzi ir nepilsoņi, pārstāvji. Neskatoties uz dažām iniciatīvām integrācijas veicināšanā pēdējos gados, joprojām ir aptuveni 228 855 cilvēki, kas ir reģistrēti kā nepilsoņi. Šādas personas nevar balsot vai kandidēt vēlēšanās. Lai gan pilsonība ir pieņemama prasība par tiesībām tikt ievēlētiem un balsot valsts vēlēšanās, joprojām pastāv bažas, ka ievērojams skaits mazākumtautību personu nevar piedalīties vēlēšanu procesā, jo viņiem nav pilsonības.

Kampaņas finansēšanas likums ir visaptverošs, lai gan atsevišķi noteikumi, piemēram, informācijas atklāšanas apjoms un termiņi, ir jāuzlabo, lai palielinātu pārredzamību un atbildību. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs rūpīgi īstenoja kampaņu ienākumu un izdevumu pārraudzību, un vēlēšanās iesaistītās puses šai iestādei uzrādīja vispārēju uzticību. Tomēr lielākā daļa KNAB lēmumu netika publicēti, kas samazināja pārredzamību.

Kampaņa plašsaziņas līdzekļos bija dinamiska, un vārda brīvība kopumā tika ievērota. Plašs politisko programmu klāsts, tostarp sabiedrisko raidorganizāciju programmas, ļāva gan latviešu, gan krievvalodīgajiem vēlētājiem izdarīt apzinātu izvēli. Plašsaziņas līdzekļi kopumā respektēja to juridisko atbildību par līdzsvarotu pārklājumu. Tomēr dažu politiķu tendence publiski diskreditēt žurnālistus un neslavas celšanas kriminalizācija bija pretrunā ar starptautiskajiem standartiem. Turklāt pastāv bažas par plašsaziņas līdzekļu regulatora sastāvu un neatkarību.

Neskatoties uz iepriekšējiem ieteikumiem, likums neparedz starptautisku un bezpartejisku pilsoņu novērošanu, kā paredzēts 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumentā. Ar mērķi novērst nepilnības tiesiskajā regulējumā, CVK izdeva dokumentu, kurā bija noteiktas prasības attiecībā uz pieteikumu iesniegšanas procedūrām, akreditāciju un novērotāju tiesībām un pienākumiem.

Vēlēšanu strīdu izšķiršanas sistēmai ir vispārēja sabiedrības uzticība. DICB VIM tika informēta par ļoti nelielu sūdzību skaitu attiecībā uz šīm vēlēšanām, kuras tika risinātas efektīvi. Lai gan šajās vēlēšanās par to nav bažas, ierobežota iespēja iesniegt sūdzības un konkrētu termiņu trūkums var kavēt vēlēšanu strīdu savlaicīgu izskatīšanu, tādējādi mazinot tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību.

Saskaņā ar DICB metodoloģiju VIM nenovēroja vēlēšanu dienas norisi sistemātiski vai visaptveroši, bet misijas locekļi apmeklēja ierobežotu skaitu vēlēšanu iecirkņu pirmstermiņa balsojuma laikā un vēlēšanu dienā. Kopumā balsošana un balsu skaitīšana apmeklētajos vēlēšanu iecirkņos bija labi organizēta un veikta efektīvi. Tomēr vairākos gadījumos misijas locekļi pamanīja, ka vēlēšanu iecirkņu lielums bija pārāk mazs, lai pienācīgi uzņemtu vēlētāju skaitu. Turklāt vēlēšanu kabīņu un nodalījumu izvietošana ne vienmēr pilnībā nodrošināja balsojuma slepenību.

Šajā ziņojumā ir sniegti vairāki ieteikumi, lai atbalstītu centienus saskaņot vēlēšanas Latvijā ar EDSO saistībām un citām starptautiskām saistībām un standartiem demokrātiskām vēlēšanām. Prioritārie ieteikumi attiecas uz kandidātu un partiju atbilstības ierobežojumu pārskatīšanu, centieniem veicināt nepilsoņu naturalizāciju, goda aizskaršanas dekriminalizāciju, juridiskām garantijām attiecībā uz novērošanas tiesībām un vēlēšanu strīdu izšķiršanas uzlabojumiem. EDSO ir

gatava palīdzēt iestādēm uzlabot vēlēšanu procesu un risināt šajā un iepriekšējos ziņojumos ietvertos ieteikumus.

II. IEVADS UN PATEICĪBAS

Pēc Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas uzaicinājuma novērot 2018. gada 6. oktobra parlamenta vēlēšanas un, pamatojoties uz rekomendāciju, ko izteica Vajadzību novērtēšanas misija (Needs Assessment Mission), kas noritēja no 2018. gada 4. līdz 7. jūnijam, EDSO Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību birojs (DICB) rīkoja vēlēšanu novērtēšanas misiju (VIM) no 2018. gada 24. septembra līdz 11. oktobrim.² DICB VIM vadīja Ulrike Lunacek un tā sastāvēja no sešiem ekspertiem no piecām EDSO dalībvalstīm. VIM atradās Rīgā un apmeklēja vairākas vietas visā valstī.³

Tika novērtēta vēlēšanu procesa atbilstība EDSO saistībām, citām starptautiskām saistībām un standartiem demokrātiskām vēlēšanām, un valsts tiesību aktiem. Saskaņā ar DICB metodiku VIM nenovēroja vēlēšanu dienas norisi sistemātiski vai vispusīgi. Tomēr misijas locekļi apmeklēja ierobežotu vēlēšanu iecirkņu skaitu pirmstermiņa balsojuma laikā un vēlēšanu dienā.

DICB VIM vēlas pateikties Ārlietu ministrijai, Centrālajai vēlēšanu komisijai un vēlēšanu administrācijai visos līmeņos par sadarbību un palīdzību, kā arī izteikt pateicību valsts iestāžu pārstāvjiem, politiskajām partijām, kandidātiem un viņu kampaņas locekļiem, plašsaziņas līdzekļiem, pilsoniskajai sabiedrībai, akadēmiskajām aprindām un citiem sarunu partneriem par viņu viedokļu izteikšanu.

III. FONĀ APRAKSTS

Latvija ir parlamentāra republika, kuras 100 deputātu vienpalātas parlamentam (Saeimai) ir likumdošanas pilnvaras. Izpildvaru īsteno valdība, ko vada premjerministrs. Parlaments ievēl valsts vadītāju - prezidentu - slēgtā balsojumā uz četriem gadiem.⁴ 2015. gada jūnijā parlaments ievēlēja Raimonu Vējoni par valsts vadītāju. 2018. gada 3. oktobrī, trīs dienas pirms vēlēšanām, premjerministrs Māris Kučinskis paziņoja, ka viņa partija atbalstīs prezidentu Vējoni uz otru prezidenta pilnvaras laiku.

Pēdējās parlamenta vēlēšanas notika 2014. gada 4. oktobrī, un rezultātā tika izveidota trīspusēja valdība, kas sastāvēja no Vienotības (23 vietas), Zaļo un Zemnieku savienības (21) un Nacionālās apvienības (17).⁵ Sociāldemokrātiskā partija Saskaņa, kas plaši tiek uztverta kā Latvijas krievvalodīgo pārstāve, ir bijusi lielākā parlamentārā grupa kopš 2011. gada, bet tā ir vienmēr

² Skat. visas iepriekšējās [DICB vēlēšanu atskaites par Latviju](#).

³ Tika apmeklētas sekojošās vietas: Daugavpils, Jelgava, Olaine, Ozolnieki, Saulkrasti un Sigulda.

⁴ 2018. gada 4. oktobrī, divas dienas pirms parlamenta vēlēšanām, parlaments apstiprināja grozījumus Satversmē, ka turpmāk prezidenta vēlēšanas notiks atklātā parlamenta balsojumā. Šis grozījums tika publicēts oficiālajā izdevumā 16. oktobrī, un stāsies spēkā 2019. gada 1. janvārī.

⁵ Vēl 3 partijas tika pārstāvētas 2014. gada parlamentā: Sociāldemokrātiskā partija Saskaņa (24 vietas), Latvijas Reģionu apvienība (8) un No sirds Latvijai (7).

palikusi opozīcijā.⁶ Partijas nav vēlējušās iet koalīcijā ar Saskaņu, galvenokārt, bet ne tikai, politisko atšķirību valodu lietošanā un valsts ģeopolitiskās orientācijas dēļ.⁷

2015. gada decembrī premjerministre Laimdota Straujuma atkāpās no amata, atsaucoties uz nestabilitāti savā partijā Vienotība. Turpmākā varas cīņa partijā Vienotība noveda pie Kučinska kunga no Zaļo un Zemnieku savienības ievēlēšanas premjerministra amatā 2016. gada februārī. Neskatoties uz valdības maiņu un vairākiem skandāliem, kas ietekmēja valdošo koalīciju, valdība saglabājās stabila, un jaunais kabinets plaši sekoja iepriekšējās valdības politikai.⁸ 2017. gada jūnijā notikušās pašvaldību vēlēšanas lielākajā daļā lielāko pilsētu atkal izvēlējās savus pastāvīgos mērus, tostarp Rīgā, kur Saskaņa nodrošināja partijas līdera atgriešanos amatā jau trešo reizi, lai gan ar ievērojami samazinātu vairākumu pilsētas domē. Politiskā ainava ir sadrumstalota, jo kopš 2016. gada ir izveidojušās vairākas jaunas partijas, lai aizpildītu vakuumu, ko atstāj Vienotības sašķelšanās, un lai piesaistītu tās bijušos vēlētājus.⁹

IV. TIESISKAIS IETVARŠ UN VĒLĒŠANU SISTĒMA

Parlamenta vēlēšanas galvenokārt regulē Satversme, Saeimas vēlēšanu likums, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums un likums „Par Centrālo vēlēšanu komisiju” (CVK). Vēlēšanu norisi nosaka arī Politisko organizāciju finansēšanas likums, Politisko partiju likums, tiesību akti, kas regulē administratīvo un kriminālprocesu un plašsaziņas līdzekļus, kā arī CVK lēmumi un nolikumi. Latvija ir dalībvalsts nozīmīgiem starptautiskiem līgumiem, kas veido pamatu demokrātiskām vēlēšanām.¹⁰

Tiesiskais regulējums ir visaptverošs un kalpo kā atbilstošs pamats vēlēšanu norisei. Kopš 2014. gada parlamenta vēlēšanām tika veiktas vairākas izmaiņas vairākos likumos, taču tās neietekmēja vēlēšanu procesa pamataspektus.¹¹

Šie grozījumi attiecas uz kandidātu atbilstību un reģistrāciju, pirmsvēlēšanu kampaņas regulēšanu, vēlēšanu dienas procedūram un partiju un kampaņu finansēšanas noteikumiem, tostarp

⁶ Tiek plaši uzskatīts, ka Saskaņa pēdējos gados ir centusies mainīt savu profilu kā Eiropas stila sociāldemokrātiska partija. Partijas priekšsēdētājs Nils Ušakovs izteicās, ka ilgstošais sadarbības līgums ar Apvienoto Krieviju notecējis 2016. gadā. Saskaņai tika piešķirta [pagaidu pilna līdzdalība Eiropas Sociālistu partijā](#) 2017. gada novembrī, ar nodomu to ar balsojumu pieņemt par pilntiesīgu locekli Kongresā 2018. gada decembrī.

⁷ 2018. gada 22. martā parlaments pieņēma grozījumus gan Izglītības likumā, gan Vispārējās izglītības likumā, saskaņā ar kuriem skolām, kas māca mazākumtautību valodu nodarbības, 2019./2020. mācību gadā pakāpeniski jāpāriet uz vidējo izglītību tikai latviešu valodā. Saskaņas deputāti lūdza prezidentu apturēt grozījumus, bet viņš to neizdarīja. Tādējādi grozījumi būs spēkā nākamajā mācību gadā.

⁸ Tā sauktās „oligarhu sarunas” izraisīja karstas publiskas debates par aizdomām par korupciju un varas ļaunprātīgu izmantošanu, kā arī par iespējamiem nodomiem ierobežot preses brīvību un iegūt kontroli pār valsts iestādēm.

⁹ Ieskaītot populistus „Kam pieder valsts” (KPV LV), Progresīvos un Kustību Par!. Pēdējā radās pieciem Vienotības Saeimas deputātiem izstājoties no partijas 2017. gada vasarā.

¹⁰ Ieskaītot, citu starpā, 1965. gada Starptautisko konvenciju par visu veidu rasu diskriminācijas izskaušanu (CERD), 1966. gada Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (ICCPR), 1979. gada ANO Konvenciju par visu veidu sieviešu diskriminācijas izskaušanu (CEDAW), 2003. gada ANO Konvenciju pret korupciju un 2006. gada ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. Latvija ir arī 1950. gada Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECHR) un 1998. gada Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (FCNM) dalībvalsts, kā arī Eiropas Padomes komisijas “Demokrātija caur tiesībām” (Venēcijas komisija) un Eiropas Padomes līguma par Pretkorupcijas starpvalstu grupas (GRECO) dalībvalsts.

¹¹ Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā tika pieņemti 2016. gada 3. martā, 2017. gada 13. jūlijā un 2018. gada 18. janvārī; 2016. gada 16. jūnijā tika mainīts Priekšvēlēšanu aģitācijas likums un 2016. gada 26. oktobrī Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums.

elektroniskas ziņošanas sistēmas ieviešanu partijām un ziedotājiem. Lai pilnībā saskaņotu tiesisko regulējumu ar EDSO saistībām, citām starptautiskām saistībām un demokrātisku vēlēšanu standartiem, ir jārisina daži jautājumi, kas izvirzīti iepriekšējos DICB ieteikumos, tostarp attiecībā uz kandidatūras tiesībām, vēlēšanu novērošanu, efektīvu tiesisko aizsardzību, neslavas celšanas kriminalizāciju, un kampaņu finansēšanas atklātību un pārraudzību.

2016. gadā tika pieņemti grozījumi Krimināllikumā, kas kriminalizē atsevišķas nevardarbīgas rīcības pret Latvijas Republiku. Daži DICB VIM sarunu biedri pauda bažas, ka šiem noteikumiem trūkst juridiskas skaidrības, un ka tos varētu plaši interpretēt, lai ierobežotu vārda brīvību, tostarp vēlēšanu kampaņas kontekstā.¹²

100 locekļu parlaments tiek ievēlēts uz četrus gadu termiņu, izmantojot proporcionālu atklātu sarakstu sistēmu piecos daudzlocekļu vēlēšanu apgabalos. Lai saņemtu mandātus, partiju sarakstiem ir jāpārvar piecu procentu sliekšnis valsts mērogā.¹³ Vēlētāji var izteikt savu preferenci kandidātam, pievienojot tam plus zīmi pretī viņa vārdam, vai noraidīt kandidātu, izsvītrojot viņa vārdu. Vēlētāji var izteikt atbalstu vai noraidīt tik daudz kandidātus, cik viņi vēlas, balsojot par izvēlēto partiju. Balsu skaits katram kandidātam sarakstā tiek aprēķināts balsu skaitu sarakstam, kas saņemts šajā vēlēšanu apgabalā, pieskaitot klāt pozitīvo atzīmju skaitu, un atskaitot kandidāta negatīvo atzīmju skaitu. Kandidāti, kuriem ir vislielākais balsu skaits sarakstā, iegūst vietas, kas piešķirtas šai partijai.¹⁴

CVK nosaka vietu skaitu katrā vēlēšanu apgabalā četrus mēnešus pirms vēlēšanām, pamatojoties uz katram vēlēšanu apgabalam atbilstošo vēlētāju skaitu.¹⁵ Ārvalstīs dzīvojošie vēlētāji ir iekļauti Rīgas vēlēšanu apgabalā un līdz ar to šī vēlēšanu apgabalu vietu skaits šajās vēlēšanās palielinājās no 32 līdz 35.¹⁶ Vidzemes, Latgales un Kurzemes vēlēšanu apgabalu lielums katrs samazinājās par vienu vietu. Iespēja balsot jebkurā vēlēšanu apgabalā varētu ietekmēt balsu skaitu, kas nepieciešams, lai ievēlētu kandidātu katrā vēlēšanu apgabalā.¹⁷ Vairāki sarunu biedri uzskatīja, ka aizvien lielāks vēlētāju skaits ārzemēs prasa pārskatīt tiesiskās normas, kas reglamentē vietu sadalījumu, lai dotu iespēju ārvalstīs nodotās balsis pieskaitīt vēlēšanu apgabaliem pēc katra balsotāja izvēles.

¹² Kriminālkodeksa 80. un 81. pants kriminalizē rīcību un aicinājumus, kas vērsti pret Latvijas valsts neatkarību, suverenitāti, teritoriālo integritāti, valsts varu vai administratīvo kārtību. Jaunizveidotais 81.1. pants paredz sankcijas par palīdzību ārvalstij pret Latviju. Reaģējot uz izteikumiem no Latvijas Krievu savienības (LKS), neilgi pirms kampaņas un tās laikā, krimināllietas tika uzsāktas pret dažiem partijas biedriem saskaņā ar šiem noteikumiem, un vismaz viena persona tika aizturēta. Latvijas Drošības policija nesniedza DICB VIM informāciju par šo jautājumu.

¹³ „Sainte-Laguë” metode tiek izmantota vēlēšanu apgabala līmenī, lai sadalītu vietas partiju sarakstos.

¹⁴ Ja divi vai vairāki kandidāti saņem vienādu balsu skaitu, tie tiek ierindoti tādā pašā kārtībā kā uz vēlēšanu zīmes.

¹⁵ Vietu sadalījums šīm vēlēšanām bija sekojoša: Rīgai 35; Vidzemei 25; Latgalei 14; Kurzemei 12; un Zemgalei 14.

¹⁶ Pieaugums tika aprēķināts, pamatojoties uz Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) sniegtajiem datiem, kas ziņoja, ka ārzemēs dzīvo 130 702 vēlētāji. Neskatoties uz trīs papildu vietu piešķiršanu, iestādes plānoja ārpuskārtas balsošanas operāciju, pamatojoties uz ievērojami zemākiem skaitļiem, tāpēc, ka ārzemēs dzīvojošie pilsoņi retāk balso. Šajās vēlēšanās ārpus valsts pilsoņu piedalīšanās bija 24 procenti (aptuveni 31 000 vēlētāju).

¹⁷ Saskaņā ar I.2.2.2. punktu Venēcijas komisijas [2002. gada Labas prakses kodeksā vēlēšanu jautājumos](#), vietām jābūt vienmērīgi sadalītām starp vēlēšanu apgabaliem, un pieļaujamā novirze no normas nedrīkst pārsniegt 10 procentus vai 15 procentus īpašos apstākļos. Šim sadalījumam būtu jābalstās uz iedzīvotāju skaitu, reģistrēto vēlētāju skaitu, to cilvēku skaitu, kuri faktiski balso, vai uz kādu šo kritēriju saprātīgu kombināciju. Šo vēlēšanu rezultāti neapstrīdēja šos kritērijus, un DICB VIM netika informēta par jebkādam problēmām, kas radās vēlēšanu administrēšanā.

V. VĒLĒŠANU ADMINISTRĀCIJA

Vēlēšanas vada trīs līmeņu vēlēšanu administrācija, kurā ietilpst CVK, 119 pašvaldību vēlēšanu komisijas (PVK) un 1078 vēlēšanu iecirkņu komisijas (VIK), tai skaitā 121 vēlēšanu iecirkņi, kas tika ierīkoti ārvalstīs. Vēlēšanu administrācija visos līmeņos strādāja savlaicīgi un profesionāli, un kopumā tai bija iesaistīto pušu uzticība.¹⁸

CVK ir deviņu locekļu pastāvīgā struktūra, kas iecelta uz četrus gadu termiņu un ir atbildīga par vispārējo vēlēšanu norisi.¹⁹ Parlaments ieceļ astoņus locekļus, pamatojoties uz politisko partiju izvirzītajām kandidatūrām, un vienu locekli izvirza Augstākā tiesa no tiesu iestāžu vidus.²⁰ Priekšsēdētāju ievēl parlaments, bet priekšsēdētāja vietnieku un sekretāru ievēl komisijas locekļi. Nav juridisku prasību attiecībā uz vēlēšanu administrācijas dzimumu sastāvu; trīs pašreizējie CVK locekļi ir sievietes, lai gan nevienai no tām nav vadoša amata.

CVK pildīja savus pienākumus vispārīgi pārredzamā veidā un savā tīmekļa vietnē publicēja attiecīgus lēmumus, rīkojumus un informāciju, tostarp visaptverošu kalendāru ar vēlēšanu dienas aktivitātēm. CVK sesijas notika koleģiālā atmosfērā un bija pieejamas sabiedrībai un plašsaziņas līdzekļiem. Tomēr sesiju protokoli CVK tīmekļa vietnē netika publicēti.

CVK varētu apsvērt iespēju savā tīmekļa vietnē publicēt tās sēžu protokolus, lai vēl vairāk veicinātu sava darba pārredzamību.

PVK ir atbildīgas par vēlēšanu norisi savās pašvaldībās. Tās ir pastāvīgas struktūras, kas strādā četrus gadu termiņu. Pašvaldību domes nosaka PVK biedru skaitu, kas svārstās no 7 līdz 15. Visus PVK locekļus, tostarp priekšsēdētāju, ieceļ attiecīgā pilsētas vai novada dome pēc izvirzīšanas no politisko partiju, vismaz desmit vēlēšanu grupas un atsevišķu pašvaldības domes locekļu puses. VIK pārrauga balsošanas un skaitīšanas procedūras vēlēšanu dienā. Tās uz laiku izveido vismaz 40 dienas pirms vēlēšanām, un tās sastāv no 5 līdz 7 locekļiem, kurus ieceļ attiecīgās PVK. Saskaņā ar CVK datiem 88% PVK priekšsēdētāju bija sievietes; tomēr CVK nesagatavo statistiku par vispārējo dzimumu pārstāvību PVK un VIK.²¹

Saskaņā ar starptautiskajiem standartiem dati par dzimumu sadalījumu visās vēlēšanu procesa stadijās būtu jāsaprotami un jāpublicē visaptverošā veidā.

CVK sagatavoja visaptverošu VIK apmācību programmu, kas tika sniegta reģionos laikā no 4. līdz 26. septembrim, papildus diviem tīmekļa semināriem amatpersonām valstī un ārpus valsts.²² CVK piedāvāja arī izvēles kursu par vēlēšanu dienas procedūrām latviešu, krievu un angļu valodās.

Kā daļu no vēlēšanu informācijas kampaņas, CVK sagatavoja trīs video un četrus audio klipus sabiedriskajai televīzijai un radio, kā arī tiešsaistes saturu, piemēram, infografikas un bannerus. Video bija par tādām tēmām kā vēlēšanu dienas procedūras, balsošana ārpus valsts un balsošanai nepieciešamie dokumenti.

¹⁸ LKS vadītāja informēja DICB VIM, ka viņas partija iestājās par to, ka CVK sastāvs būtu jāpārtaisa ar pilnīgi profesionālu sastāvu, nevis politisku.

¹⁹ CVK pašreizējais sastāvs tika izveidots 2015. gadā.

²⁰ Pašreizējais priekšsēdētājs šobrīd nav saistīts ar nevienu politisko partiju.

²¹ [CEDAW 7.b. punkts](#) uzdod valstīm pienākumu „piedalīties valdības politikas formulēšanā un īstenošanā”, un [1997. gada CEDAW Vispārējo rekomendāciju Nr. 23](#), 48.d. punkts uzdod valstu partijām pienākumu sniegt „statistikas datus, kas sadalīti pēc dzimuma, norādot sieviešu īpatsvaru attiecībā pret vīriešiem, kuri bauda šīs tiesības”.

²² Tīmekļa semināri tika organizēti ar Latvijas Pašvaldību savienības atbalstu, apvienība, kas brīvprātīgi apvieno vietējās un reģionālās pašvaldības ar pilnvarām viņus pārstāvēt valsts līmenī.

Tas ir pozitīvi vērtējams, ka CVK centās atvieglot balsošanu personām ar redzes traucējumiem, intelektuālās attīstības traucējumiem un fiziskām invaliditātēm. Sadarbībā ar Latvijas Neredzīgo biedrības Rehabilitācijas centru, CVK sagatavoja audio materiālus, kas saistīti ar kandidātu sarakstiem, vēlēšanu dalībnieku programmām un vēlēšanu dienu procedūrām. CVK arī sagatavoja drukātus materiālus ar vēlētāju informāciju viegli saprotamā valodā, vēršoties pret vēlētājiem, kas bija mazāk pazīstami ar vēlēšanām, vai tiem, kam ir intelektuālās attīstības traucējumi. Ne zīmju valoda, ne vizuālais saturs ar subtitriem nedzirdīgajiem vai cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem netika izmantots. CVK savā tīmekļa vietnē publicēja sarakstu ar aptuveni 600 vēlēšanu iecirkņiem, kas pieejami vēlētājiem ar ierobežotām pārvietošanās spējām. Bez tam vēlētājiem, kuri veselības apsvērumu dēļ nevarēja doties uz vēlēšanu iecirkni, bija pieejama mobilā balsošana.²³

CVK varētu apsvērt iespēju sagatavot detalizētus vēlētāju informatīvos materiālus mazākumtautību valodās un formātos, kas pieejami personām ar dzirdes traucējumiem, lai palielinātu informācijas sniegšanu dažādām vēlētāju kategorijām.

Vēlētājiem bija pieejami pirmstermiņa balsošanas mehānismi, lai balsotu trīs dienas pirms vēlēšanu dienas noteiktos vēlēšanu iecirkņos.²⁴ Tā kā Satversme nosaka, ka balsošana notiek tikai vēlēšanu dienā, pirmstermiņa balsošana netika uzskatīta par galīgu, un vēlētājiem bija iespēja mainīt savu izvēli, atgriežoties tajā pašā vēlēšanu iecirknī vēlēšanu dienā.²⁵ Kopumā pirmstermiņa balsošanā tika nodota 33 791 balss (2,18 procenti no kopējā vēlēšanu dalībnieku skaita), un tikai 34 vēlētāji mainīja savu balsojumu. Balsstiesīgie vēlētāji, kas uzturas ārvalstīs, vēlēšanu dienā varēja balsot pa pastu vai klātienē noteiktās diplomātiskajās un konsulārajās iestādēs, kā arī citās norādītās vietās (sk. „Vēlētāju reģistrācija”).

Vēlēšanu administrācija visos līmeņos, tai skaitā VIK, kas tika nodibinātas ārzemēs, izmantoja elektronisku informācijas sistēmu vairākiem procesiem, ieskaitot kandidātu reģistrāciju, vēlēšanu dienas sūdzību reģistrāciju, ierakstus vēlēšanu iecirkņa žurnālā un rezultātu nosūtīšanu. Saskaņā ar iepriekšēju DICB ieteikumu novērotājiem tika dota piekļuve šīs sistēmas testēšanai, un attiecīgā tehniskā dokumentācija tika publicēta CVK tīmekļa vietnē. CVK izveidoja ārkārtas rīcības plānus VIK, lai sistēmas kļūmes gadījumā veiktu procesu manuāli. Neviens DICB VIM sarunu biedrs neizteica bažas par šīs elektroniskās sistēmas drošību vai darbību.

VI. VĒLĒTĀJU REĢISTRĀCIJA

Balsstiesības ir pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir 18 gadus veci vai vecāki. Šajās vēlēšanās bija tiesības balsot 1 548 673 pilsoņiem.²⁶

Latvijai nav vēlēšanu reģistra parlamenta vēlēšanām.²⁷ Pilsoņi varēja balsot jebkurā vēlēšanu iecirknī valstī un ārzemēs neatkarīgi no viņu dzīvesvietas. Vēlēšanu iecirkņos vēlētāju vārdi tika ar

²³ CVK lēš, ka šajās vēlēšanās mobilajā balsošanā piedalījās 16 685 vēlētāji, salīdzinot ar 22 499 2014. gadā. Šie vēlētāji aizpildīja pieteikuma veidlapu, pieprasot balsot no mājām un sniedzot paskaidrojumu. Vēlētāja pilnvarnieks tad šo veidlapu varēja iesniegt jebkurā vēlēšanu iecirknī.

²⁴ Likums noteica, ka vienam šādam vēlēšanu iecirknim bija jābūt atvērtam visās pilsētās un pašvaldībās ar vismaz 7500 vēlētājiem un lielākās pašvaldībās vienam uz katriem 20 000 vēlētājiem.

²⁵ Tiem, kuri nabalsoja pirmstermiņa balsojumā, apzīmogoja pasēs kā drošības līdzekli pret vairākkārtēju balsošanu, un vēlēšanu zīme tika ievietota dubultā aploksnē, lai nodrošinātu slepenību skaitīšanas laikā. Vēlētāju vārds tika ierakstīts īpašā vēlētāju sarakstā, un, ja vēlētājs nolēma mainīt savu balsojumu vēlēšanu dienā, iepriekš iesniegtais balsojums tika atzīts par nederīgu.

²⁶ Šo skaitli sniedza PMLP, un tajā iekļauti arī ārvalstīs dzīvojošie vēlētāji.

²⁷ [Labo prakšu kodeksa](#) I.1.2. nodaļa rekomendē, ka vēlētāju reģistri būtu pastāvīgi un ka tie tiktu regulāri atjaunoti.

roku ierakstīti sarakstos, kad viņi ieradās balsot. Vēlētāju skaitu, kas varētu balsot katrā vēlēšanu iecirknī, CVK aplēsa, pamatojoties uz iepriekšējo vēlēšanu dalībnieku skaitu un PMLP sniegtajiem iedzīvotāju reģistra datiem. Vēlēšanu iestādes un politiskās partijas apspriež iespēju izveidot pastāvīgu vēlētāju reģistru.

Saskaņā ar informāciju, ko sniedza PMLP, šo vēlēšanu laikā ārzemēs reģistrēto vēlētāju skaits bija 130 702. Šīm vēlēšanām balsošana ārpus valsts tika organizēta 121 vēlēšanu iecirknī 45 valstīs.²⁸ Ārlietu ministrija informēja DICB VIM, ka plānošana balsošanai ārzemēs balstījās uz iepriekšējo vēlēšanu dalībnieku skaitu un konsulāro dienestu veiktajām aplēsēm.²⁹ Kopumā ārvalstīs balsoja 31 946 personas (24,4% no tiem, kas reģistrējušies kā dzīvojoši ārzemēs), tai skaitā 431 pa pastu.³⁰ Aptuveno vēlētāju skaitu ārzemju vēlēšanu iecirkņos aprēķināja ĀM. CVK informēja DICB VIM, ka vēlēšanu dienā 31 vēlēšanu iecirknis 19 valstīs saskārās ar vēlēšanu zīmju trūkumu.³¹

Vēlētājiem bija jāapliecina savu identitāti, vēlēšanu iecirknī uzrādot derīgu Latvijas pasi. Lai nodrošinātos pret vairākkārtēju balsošanu, pase tika apzīmogota, norādot, ka vēlētājs ir balsojis. Balsstiesīgie bez pases varēja izmantot savu nacionālo identifikācijas karti kopā ar īpašu balsošanas karti, ko izdeva PMLP un kas bija derīga tikai šīm vēlēšanām. PMLP izdrukāja balsošanas kartes 62 965 balsstiesīgajiem vēlētājiem bez pasēm un nosūtīja informatīvas vēstules, aicinot šos vēlētājus saņemt savas kartes PMLP birojos. Balsojumu karšu izdalīšana sākās 12 dienas pirms vēlēšanu dienas. Neskatoties uz PMLP un CVK sniegtajiem centieniem, tikai 14 328 vēlētāji izņēma savas kartes.³²

Saskaņā ar labu praksi un lai vēl vairāk veicinātu vispārējās tiesības piedalīties vēlēšanās, iestādes varētu apsvērt pastāvīga vēlētāju reģistra ieviešanu. Šāds reģistrs būtu jāattīsta iekļaujošā un pārredzamā procesā, pienācīgā laikā pirms tā īstenošanas.

VII. KANDIDĀTU REĢISTRĀCIJA

Iedzīvotāji, kas sasnieguši 21 gadu vecumu, ir tiesīgi kandidēt vēlēšanās, izņemot tos, kas izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, tos, kuriem likumā paredzētajā kārtībā tiesa ir nodibinājusi aizgādību, vai tos, kuriem ar tiesas lēmumu ir aizliegts kandidēt. Turklāt pilsoņi, kas ir notiesāti par tīša nozieguma izdarīšanu, neatkarīgi no nodarījuma smaguma, izņemot tos, kas ir rehabilitēti vai kuru sodamība ir dzēsta vai noņemta, nav tiesīgi kandidēt. Šis ierobežojums ir pretrunā ar nediskriminācijas un proporcionalitātes principiem, kas ietverti 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumentā.³³

Likumdošana arī aizliedz kandidēt personām, kuras ir notiesātas par noziegumu, par kuru ir atzīts, ka noziegums ir noticis garīgās veselības traucējumu stāvoklī. 2018. gada 30. augustā Rajona administratīvā tiesa savā spriedumā lietā Taupmanis pret CVK nolēma, ka noteikums, kas ierobežo pilsoņus, kas izdarījuši noziegumu psihisko traucējumu stāvoklī, nosaka aizliegumu līdz mūža

²⁸ Vēl divi īpaši vēlēšanu iecirkņi tika atvērti militārajās bāzēs ārzemēs.

²⁹ Pirms vēlēšanām ĀM lēsa, ka aptuveni 35 000 vēlētāju balsos ārzemēs.

³⁰ Pieteikumi balsošanai pa pastu tika iesniegti no 5. maija līdz 14. septembrim attiecīgajās diplomātiskajās pārstāvniecībās.

³¹ CVK vēlēšanu dienā izdeva 31 rīkojumu, kas ļāva izdrukāt papildu vēlēšanu zīmes un uz vietas nopirkt aploksnes katram vēlēšanu iecirknim, kur tās trūka.

³² CVK sagatavoja video, kas tika pārraidīts sabiedriskajā televīzijā, informējot vēlētājus, ka viņu balsošanas kartes ir gatavas izņemšanai PMLP birojos.

³³ [1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta](#) 7,5 pants uzliek dalībvalstīm pienākumu „respektēt pilsoņu tiesības kandidēt uz politisku vai publisku amatu, individuāli vai kā politisko partiju vai organizāciju pārstāvim, bez diskriminācijas”. 24. pantā ir noteikts, ka „jebkādiem tiesību un brīvību ierobežojumiem demokrātiskā sabiedrībā jāattiecas uz vienu no piemērojamo tiesību aktu mērķiem un jābūt stingri samērīgiem ar šā likuma mērķi”.

galam un tādējādi nav konstitucionāls. Pēc šī lēmuma CVK reģistrēja iesniedzēju šajā gadījumā kā kandidātu.

Vispārējs pilsoņu, kas izdarījuši tīšu noziegumu, kandidatūras tiesību ierobežojums, neatkarīgi no tā smaguma, ir nesamērīgs un būtu jāpārskata. Likumu vajadzētu grozīt, lai likvidētu aizliegumu kandidēt līdz mūža galam tiem, kas izdarījuši noziegumu garīga rakstura traucējumu stāvoklī.

Pilsoņi, kuri ir vai ir bijuši ārvalsts, bijušās Padomju Savienības (vai Latvijas Padomju Republikas) drošības dienesta, izlūkošanas vai pretizlūkošanas algoti darbinieki, kā arī tie, kuri ir bijuši aktīvi komunistiskās partijas locekļi Padomju Savienības vai Latvijas Republikas partijā pēc 1991. gada 13. janvāra joprojām nav tiesīgi kandidēt.³⁴ Lai gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2006. gadā nolēma, ka ierobežojums bijušajiem komunistiskās partijas biedriem ir saskaņā ar ECTK, tā uzskatīja, ka „Latvijas parlamentam pastāvīgi jāpārskata likumā noteiktais ierobežojums, ar mērķi to drīz izbeigt”.³⁵

2018. gada 29. jūnijā Satversmes tiesa konstatēja, ka ierobežojums joprojām ir konstitucionāls.³⁶ Turklāt Tiesa noteica, ka, pārbaudot katru kandidātu, uz kuru attiecas šis ierobežojums, CVK ir tiesības pārbaudīt, vai persona joprojām apdraud Latvijas neatkarību un demokrātiskas valsts principus. Pēc šī nolēmuma CVK noraidīja LKS vadītājas reģistrāciju, cita starpā, par to, ka viņa radot draudus Latvijas neatkarībai un demokrātijai. Likums nenosaka kritērijus, lai noteiktu, kas ir šāds drauds. Tas ir pozitīvi vērtējams, ka Satversmes tiesa iepriekš minētos ierobežojumus izvērtēja trīs reizes, kā rezultātā tika sašaurināta to piemērošana.³⁷

Saskaņā ar iepriekšējiem DICB ieteikumiem iestādēm būtu jāturpina pārskatīt nepieciešamību saglabāt ierobežojumus kandidātu atbilstībai, pamatojoties uz iepriekšēju politisko piederību vai profesiju. Jebkuriem kritērijiem attiecībā uz kandidātu atbilstību ir jābūt objektīviem, samērīgiem un likumā skaidri paredzētiem.

Kā noteikts likumā, politiskās partijas un partiju apvienības iesniedza savus kandidātu sarakstus CVK no 18. jūlija līdz 7. augustam kopā ar depozītu 1400 EUR apmērā.³⁸ Tika reģistrēti sešpadsmit vēlēšanu dalībnieki ar kopumā 1 461 kandidātiem, t.sk. 997 vīriešiem un 464 sievietēm (31,8%). Aptuveni 90 esošie parlamenta deputāti piedalījās vēlēšanās, no kuriem 41 tika ievēlēti atkārtoti. Reģistrācijas procesa laikā 73,2 procenti kandidātu izvēlējās norādīt savu tautību: 66,7 procenti identificējās kā latvieši, 4,9 procenti – kā krievi un 1,9 procenti kā piederoši citām etniskajām grupām.³⁹ Tiesiskais regulējums neparedz kandidēšanu kā neatkarīgam kandidātam.⁴⁰

Nepastāv juridiski pasākumi, lai veicinātu sieviešu kandidātes, un nevienai no partijām, ar ko DICB VIM bija tikšanās, nebija šādas iekšējās politikas. Aptuveni pusei no kandidātu sarakstiem bija

³⁴ [Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 25. pants](#) paredz, ka visiem pilsoņiem ir jābūt tiesībām kandidēt bez ierobežojumiem, pamatojoties uz 2. pantā minētajām atšķirībām, piemēram, „politiskiem vai citiem viedokļiem”.

³⁵ Skat. [Ždanoka pret Latviju](#), 2006. gada martā; skat. arī [Adamsons pret Latviju](#), 2008. gada jūnijā. 2009. gadā vēlēšanu likuma grozījumi sašaurināja noteikumu piemērošanu, lai izslēgtu personas, kas pildīja tehniskas palīgfunkcijas. Tomēr 2014. gada Valsts drošības komitejas dokumentu likuma grozījumi pagarināja piemērojamību vēl uz 30 gadiem un pilnvaroja Ministru kabinetu pārskatīt šo noteikumu nepieciešamību vismaz reizi piecos gados. Papildu lēmums par noteikumiem ir sagaidāms līdz 2019. gada pavasarim.

³⁶ Prasību pārskatīt Satversmi iesniedza LKS vadītāja (un 2006. gada ECT tiesas prasītāja) Tatjana Ždanoka.

³⁷ 3. septembrī Rajona administratīvā tiesa paturēja spēkā CVK lēmumu neregistrēt Ždanokas kundzi.

³⁸ Desmit kandidātiem tika liegta reģistrācija likumā paredzētajos apstākļos. Vienu no tiem tomēr atļāva reģistrēt Rajona administratīvā tiesa.

³⁹ Avots: [Centrālā Vēlēšanu Komisija](#).

⁴⁰ 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 7.5. pants uzliek valstīm pienākumu „respektēt pilsoņu tiesības kandidēt uz politisku vai publisku amatu atsevišķi vai kā politisko partiju vai organizāciju pārstāvjiem, bez diskriminācijas”.

mazāk nekā 30 procenti sieviešu.⁴¹ Neskatoties uz to, visi 16 saraksti ietvēra sievietes pirmajās 3 pozīcijās, un 31 sieviete tika ievēlēta, kas ir ievērojams pieaugums par 12% salīdzinājumā ar izejošo parlamentu.

Balstoties uz dažu politisko partiju nesen parādīto labo praksi, varētu apsvērt iespēju ieviest īpašus pasākumus tiesiskajā regulējumā, lai veicinātu sieviešu kandidēšanu. Tas varētu ietvert minimālo kandidātu skaitu no katra dzimuma visos kandidātu sarakstos vai noteiktu izvietojumu secībā.

2016. gadā Saeimas vēlēšanu likums tika grozīts, lai ierobežotu to partiju reģistrāciju, kurām ir mazāk nekā 500 biedru vai kuras izveidotas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām.⁴² DICB VIM sarunu biedri neizteica bažas par šo noteikumu, un vairākas jaunizveidotās partijas kandidēja vēlēšanās. Tomēr prasība, ka partija jāizveido vienu gadu pirms vēlēšanām kopā ar neatkarīgu kandidātu aizliegumu, var ierobežot dalību vēlēšanu procesā, jo īpaši priekšlaicīgu vēlēšanu gadījumā.⁴³

Būtu jāpārskata reģistrācijas ierobežojumi partijām, kas izveidotas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām.

VIII. VĒLĒŠANU KAMPAŅA

Vēlēšanu kampaņu regulē Priekšvēlēšanu aģitācijas likums. 120 dienu kampaņas periods sākās 9. jūnijā un beidzās 5. oktobrī, kad sākās kampaņas klusuma periods, ieskaitot aizliegumu publicēt aptaujas, no 24 stundām pirms vēlēšanu dienas līdz balsošanas beigām. Pēc 2014. gada grozījumiem apmaksātā politiskā reklāma televīzijā ir aizliegta 30 dienu laikā pirms vēlēšanu dienas.⁴⁴

Kandidāti varēja brīvi aģitēt, un tika ievērotas vārda un biedrošanās brīvības. Sadrumstalotā politiskā aina, kas īpaši redzama starp partijām, kuras sevi definē kā liberāli centriskas, izraisīja ļoti konkurējošu kampaņu, kurā visi galvenie kandidāti konkurēja savā starpā par to pašu vēlētajū balsīm.

Kampaņa bija dinamiska, un kandidāti sasniedza vēlētajus ar dažādiem līdzekļiem. Kamēr tika izmantoti tradicionālie kampaņas rīki, piemēram, vietējās tikšanās ar vēlētajiem, vides reklāma, koncerti, partiju laikraksti un brošūru izplatīšana publiskās vietās, visi vēlēšanu dalībnieki, ar ko DICB VIM satikās, uzsvēra sociālo mediju platformu nozīmīgumu, jo īpaši „Facebook”, un mazākā

⁴¹ Kā izņēmums, jaunizveidotie Progresīvie sievietes iekļāva pirmajā pozīcijā partiju sarakstos visos piecos vēlēšanu apgabalos. [Konvencijas par visu veidu sieviešu diskriminācijas izskaušanu Vispārējo rekomendāciju Nr. 23 pants Nr.23](#) mudina politiskās partijas „pieņemt efektīvus pasākumus, tostarp informācijas, finanšu un citu resursu nodrošināšanu, lai pārvarētu šķēršļus sieviešu pilnīgai līdzdalībai un pārstāvībai un nodrošinātu, ka sievietēm praksē ir vienlīdzīgas iespējas kalpot par partijas amatpersonām un izvirzīt kandidātus vēlēšanām”; Skat. arī EDSO Ministru padomes Lēmumu Nr. 7/09 3. pantu, kas aicina dalībvalstis „mudināt visus politiskos dalībniekus veicināt vienlīdzīgu sieviešu un vīriešu līdzdalību politiskajās partijās, lai panāktu labāku dzimumu līdzsvarotu pārstāvību ievēlētajos publiskajos amatos visos lēmumu pieņemšanas līmeņos”.

⁴² Ja kandidātu sarakstu iesniedz politisko partiju alianse, katrai alianses partijai ir jābūt dibinātai ne mazāk kā gadu pirms vēlēšanām, un aliansei kopīgi jābūt vismaz 500 locekļiem.

⁴³ 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 7.6. pants uzliek dalībvalstīm pienākumu „respektēt indivīdu un grupu tiesības pilnībā brīvi nodibināt savas politiskās partijas vai citas politiskās organizācijas un nodrošināt šīm politiskajām partijām un organizācijām vajadzīgās juridiskās garantijas, lai tās varētu savstarpēji konkurēt ar vienlīdzīgu attieksmi no likumu un iestāžu puses”. 2010. gada DICB / Venēcijas komisijas Kopīgo vadlīniju politiskajām partijām 17. pantā ir rakstīts: „Visiem politisko partiju tiesību ierobežojumiem jābūt samērīgiem un efektīviem, lai sasniegtu noteikto mērķi. Jo īpaši attiecībā uz politiskajām partijām, ņemot vērā to būtisko lomu demokrātijas procesā, ir rūpīgi jāizvērtē samērīgums un jebkuriem ierobežojumiem ir jātiek pēc iespējas šaurāk piemērotiem”.

⁴⁴ 2018. gada 18. oktobrī Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja (KNAB) vadītājs paziņoja, ka ir jāapsver iespēja piemērot 30 dienu aizliegumu arī apmaksātai politiskai reklāmai internetā.

mērogā arī „Twitter”. Rīgā vides reklāmu izmantoja Attīstībai/Par!, Jaunā Vienotība, Zaļo un Zemnieku savienība un Saskaņa. Pilsētas sabiedriskā transporta autobusu tīkls tika plaši izmantots, lai izrādītu Saskaņas kampaņas plakātus ar Rīgas pilsētas mēru līdzās dažādiem kandidātiem.

Daudzas debates un politiskās programmas tika pārraidītas elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos un sociālajos medijos. Dažas kampaņas tēmas, kuras prominenti parādījās, bija sociālie jautājumi, darbaspēka emigrācija, veselības un nodokļu reformas, kā arī kampaņu ziedojumu avots. Uz starptautiskajām attiecībām un valsts drošību tika likts mazāks uzsvars. Debašu un politisko televīzijas programmu laikā plaši tika apspriests jautājums par to, vai kāda cita partija būtu gatava iet potenciālajā valdības koalīcijā ar Saskaņu. Daudzi no galvenajiem vēlēšanu dalībniekiem vērsās uz diasporu, un pirmo reizi ārvalstīs notiekošas debates tiešraidē tika pārraidītas Latvijā sabiedriskajā raidorganizācijā LTV1.⁴⁵ Kandidātu uzsaukumos un partiju programmās jautājumi, kas saistīti ar sieviešu tiesībām un dzimumu līdztiesību tikai retos gadījumos bija aktuāls temats.

Kampaņas pēdējās divas nedēļas raksturoja arvien vairāk negatīvi un trauksmaini vēstījumi no vairāku dalībnieku puses.⁴⁶ Debašu un politisko programmu tonis bija skarbs, un galvenās partijas un kandidāti bieži vien izteica savstarpējas personiskas apsūdzības, kas kļuva arvien biežākas un intensīvākas līdz pat vēlēšanu dienai, uz konkrētu partiju platformu prezentēšanas rēķina.⁴⁷ Visi kandidāti, ar kuriem DICB VIM tikās, komentēja neparasti lielo neizlēmušo vēlēšanu skaitu, kas aptuveni divas nedēļas pirms vēlēšanu dienas tika lēsts ap 30 procentiem.⁴⁸ Daži sarunu biedri arī pauda bažas par samērā zemu vēlēšanu aktivitāti. Vienu dienu pirms vēlēšanām prezidents Vējonis mudināja iedzīvotājus doties uz vēlēšanu iecirkņiem balsot.⁴⁹

Gadā pirms vēlēšanām valdība izveidoja darba grupu, kas sastāvēja no vairākām iestādēm, lai uzraudzītu iespējamo ārvalstu iejaukšanās risku vēlēšanu kampaņā. Šī darba grupa veica apmācības iestādēm, kas bija iesaistītas vēlēšanu procesa sagatavošanā un pārraudzībā, kā arī žurnālistiem, lai palielinātu informētību par iespējamiem draudiem.⁵⁰ 6. oktobrī sociālais tīkls draugiem.lv tika uzlauzts, un priekšējā lapa tika aizstāta ar pro-Krievijas vēstījumu, bet neietekmējot datu privātību.⁵¹ Latvijas valsts drošības dienests, Satversmes aizsardzības birojs (SAB), 8. oktobrī paziņoja, ka netika novēroti ārvalstu militārās izlūkošanas kiberuzbrukumi, kas būtu ietekmējuši vēlēšanas.

IX. NEPIILSONU UN NACIONĀLO MINORITĀŠU PIEDALĪŠANĀS

2018. gada 1. janvārī kopējais Latvijas iedzīvotāju skaits bija 1 934 379 personas. Etniskie latvieši sastāda 62,2% no iedzīvotājiem. Lielākās etnisko minoritāšu grupas ir krievi (25,2%), baltkrievi (3,2%), ukraiņi (2,2%) un poļi (2,1%).⁵² Saskaņā ar 2011. gada tautas skaitīšanu aptuveni 37 procenti iedzīvotāju mājās sazinās krieviski.

⁴⁵ 15. septembrī 12 no 16 vēlēšanu dalībniekiem piedalījās debatēs, kas notika Apvienotajā Karalistē.

⁴⁶ Daži vēlēšanu dalībnieki pārmeta oponentiem „prokremliskas” stratēģijas pielietošanu, bet citi izteica plašas pretenzijas par valsts korupciju vai valsts sagrābšanu no komunistu interešu puses.

⁴⁷ Skat. premjerministra kandidātu debates [kuras rīkoja LTV1 5. oktobrī](#) un [LNT 1. oktobrī](#).

⁴⁸ Skat. pētījumu centra „SKDS” [rīkoto aptauju starp 8. un 18. septembri](#) un „TNS” [rīkoto aptauju starp 25. un 27. septembri](#) (saturis ir latviešu valodā).

⁴⁹ Vēlēšanu skaits bija 54,56 procenti. Tas bija 58,85 2014. gadā un 59,45 2011. gadā.

⁵⁰ [17. septembrī](#) Valsts kancelejas direktora vietnieks, kas atbild par hibrīdās bīstamības novēršanas politiku, minēja: „Salīdzinot ar to, ko iepriekš redzējām citās valstīs, masveida, organizēta informācijas kampaņa ar mērķi ietekmēt vēlēšanu šobrīd nav tikusi novērota”.

⁵¹ Skat. „[Sociālo mediju uzlaušana vēlēšanu dienā Latvijā](#)”, no Atlantijas Padomes Digitālās kriminālistikas pētniecības laboratorijas.

⁵² Pēc Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) datiem, grupas, kas veido mazāk nekā 2% no iedzīvotāju skaita, ir lietuvieši, ebreji un romi.

Nacionālajām minoritātēm ir konstitucionāli aizsargātas tiesības, tostarp tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu un etnisko un kultūras identitāti. Tiesiskais regulējums paredz, ka nacionālās minoritātes, kas ir Latvijas pilsoņi, vienlīdzīgi piedalās vēlēšanu procesā. Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Latvijas ratifikācijas deklarācijā teikts, ka nepilsoņiem ir tiesības, kas noteiktas Vispārējā konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību, ja vien likumā nav paredzēti īpaši izņēmumi.

Kopumā DICB VIM sarunu biedri, tostarp nacionālo minoritāšu pārstāvji, atzīmēja, ka valodu un identitātes jautājumi turpināja radīt sašķeļošu politisku diskursu. Neskatoties uz panākumiem pēdējos gados, liels skaits pastāvīgo iedzīvotāju paliek bez pilsonības.⁵³ 2018. gada 1. jūlijā nepilsoņu skaits bija 228 855 (aptuveni 11% iedzīvotāju),⁵⁴ no kuriem aptuveni 227 000 ir balsošanas vecumā. Nepilsoņi gandrīz pilnībā pieder pie mazākumtautībām, no kurām lielākā daļa ir krievu tautības.⁵⁵ Viņiem ir iespēja uzsākt naturalizācijas procesu, lai kļūtu par pilsoņiem; tomēr, neskatoties uz nesējamiem pasākumiem, lai samazinātu nepilsoņu skaitu,⁵⁶ naturalizācijas līmenis joprojām ir zems.⁵⁷

PMLP izsūta vēstules, kas mudina ģimenes ar nepilsoņu bērniem ar tiesībām uz pilsonību bērnu reģistrēt kā pilsoni, bet šādas kampaņas, kas mērķētu uz balsstiesīgā vecuma nepilsoņiem, nepastāv. DICB iepriekš ir ieteikusi, ka, lai veicinātu iekļaujošu politisko līdzdalību, iestādēm būtu jāizpēta veidi, kā palielināt naturalizācijas līmeni.

Nepilsoņiem nav tiesību balsot vai kandidēt vietējās vai nacionālajās vēlēšanās, vai veidot politiskās partijas, lai gan viņiem ir tiesības iestāties politiskajās partijās, ja vien tie veido mazāk nekā pusi no kopējā locekļu skaita. Lai gan pilsonība ir pieņemama prasība par tiesībām tikt ievēlētam un balsot nacionālajās vēlēšanās, ievērojams skaits mazākumtautību personu nevar piedalīties vēlēšanu procesā, jo viņiem nav pilsonības.⁵⁸

Lai veicinātu iekļaujošu politisko līdzdalību, varas iestādes varētu turpināt pētīt veidus, kā palielināt pieaugušo nepilsoņu naturalizācijas līmeni, piemēram, īstenojot naturalizācijas veicināšanas kampaņas, publiskojot vienkāršotās naturalizācijas iespējas saskaņā ar pārskatīto Pilsonības likumu valsts un minoritāšu valodās, un paplašinot pieeju bezmaksas iespējām apgūt latviešu valodu.

CVK pārtulkoja pamata izglītojošos un informatīvos materiālus vēlētajiem krievu un angļu valodā, un tie tika publicēti CVK tīmekļa vietnē. Tomēr DICB VIM sarunu biedri atzīmēja, ka šādi

⁵³ Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991. gadā pilsonība tika automātiski piešķirta tikai tiem iedzīvotājiem un to pēcnācējiem, kuri bija Latvijas pilsoņi pirmajā neatkarības periodā, atstājot lielu skaitu Latvijas iedzīvotāju bez jebkādas pilsonības.

⁵⁴ Saskaņā ar informāciju, ko CSP sniedzis DICB VIM.

⁵⁵ Saskaņā ar informāciju, ko PMLP sniedzis DICB VIM.

⁵⁶ 2013. gada 1. oktobrī stājās spēkā grozījumi Pilsonības likumā, kas paplašina to personu kategorijas, kuras ir atbrīvotas no dažiem vai visiem naturalizācijas eksāmeņiem, un kas sniedz vienkāršotas procedūras pilsonības piešķiršanai bērniem, kas dzimuši Latvijā nepilsoņiem pēc dzimšanas ar viena, nevis abu vecāku piekrišanu. Pirms šiem grozījumiem bija nepieciešama abu vecāku piekrišana.

⁵⁷ DICB VIM tika informēts, ka viens no šķēršļiem Latvijas pilsonības pieņemšanai ir fakts, ka nepilsoņi var ceļot ar nepilsoņu pasēm bezvīzu kārtā Šengenas zonā un uz Krieviju.

⁵⁸ Skat. piemēram [2006. gada Venēcijas Komisijas ziņojumu par nepilsoņiem un mazākumtautību tiesībām](#).

materiāli, kā arī informācija par partijām un kandidātiem, nebija tik visaptveroši kā latviešu valodā sagatavotie, un nebija plaši pieejami.⁵⁹

X. KAMPAŅU FINANSĒJUMS

Politikas un kampaņu finansēšanu galvenokārt regulē Politisko organizāciju finansēšanas likums, Priekšvēlēšanu aģitācijas likums un Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likums. Politisko organizāciju finansēšanas likums pēdējo reizi tika grozīts 2017. gada oktobrī. Šīs izmaiņas ietvēra elektroniskas datu ievades sistēmas ieviešanu, kas vienkāršo politisko partiju un ziedotāju ziņojumu un dokumentu iesniegšanu, kā arī politisko partiju vai trešo pušu ziedojumu ierobežojumu. KNAB pārrauga kampaņas finansēšanas noteikumus, īstenojot izmeklēšanas un izpildes pilnvaras.

A. KAMPAŅU IENĀKUMI UN IZDEVUMI

Politisko organizāciju finansēšanas likums paredz, ka partijas var tikt finansētas no biedru naudām, privātpersonu ziedojumiem, ienākumiem, kas gūti no partiju saimnieciskās darbības, un no valsts budžeta. Likums aizliedz ziedojumus no juridiskām personām, kā arī no anonīmiem un ārvalstu avotiem. Partijām nav atļauts ņemt vai izsniegt aizdevumus.

Publiskais finansējums no valsts budžeta tiek piešķirts partijām, kuras pēdējās parlamenta vēlēšanās ieguvušas vismaz divus procentus no valsts balsojuma. 2014. gadā sešas partijas kvalificējās kopumā saņemt EUR 629 368 gadā.⁶⁰ Valsts finansējuma apjoms ir proporcionāls partijas vēlēšanu rezultātiem un katram saņemtajam balsojumam ir vienāds ar EUR 0,71 gadā.

Privātpersonu ziedojumi kādai politiskajai partijai gadā nedrīkst pārsniegt EUR 21 500.⁶¹ Ziedojumi skaidrā naudā ir atļauti līdz EUR 430. Ievērojot šīs robežas, ziedojumi vairāk nekā vienai partijai nav ierobežoti ar likumu. Kā noteikts likumā, izdevumu maksimālais apjoms vēlēšanu dalībniekiem, kuri iesniedza kandidātu sarakstus visos piecos vēlēšanu apgabalos, bija EUR 533 347. Individuālos kandidātu limitus noteica vēlētāju skaits vēlēšanu apgabalā.⁶² Vairāki DICB VIM sarunu biedri atzīmēja, ka izdevumu ierobežojums bija pārāk zems, lai varētu veikt efektīvu kampaņu.⁶³

⁵⁹ [1996. gada ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārēja komentārā Nr. 25](#) 12. pants rekomendē, ka „informācijai un materiāliem par balsošanu vajadzētu būt pieejamiem mazākumtautību valodās”. [1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta](#) 32.5 pantā rakstīts, ka personām, kas pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības [...] izplatīt, piekļūt un apmainīties ar informāciju savā dzimtajā valodā. [2012. gada Pamatkonvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību Padomu komitejas 3. Tematiskajā komentārā](#) 92. pants rekomendē, ka „iestādēm būtu arī jāapsver iespēju nodrošināt mazākumtautību valodu izmantošanas iespējas sabiedrisko pakalpojumu televīzijas un radio programmās, kas veltītas vēlēšanu kampaņām un vēlēšanu zīmēm un citiem vēlēšanu materiāliem reģionos, kurus tradicionāli vai ievērojamā skaitā apdzīvo mazākumtautību personas.”

⁶⁰ Šīs sešas partijas bija: Saskaņa, Vienotība, Zaļo un Zemnieku savienība, Latvijas Reģionu apvienība, No sirds Latvijai un Nacionālā Apvienība Visu Latvijai! – Tēvzemei un Brīvībai/LNNK. Balstoties uz 2018. gada parlamenta vēlēšanu rezultātiem, 10 partijas būs tiesīgas saņemt valsts finansējumu.

⁶¹ Pilsoņi ar pilnām vēlēšanu tiesībām un rezidenti nepilsoņi var ziedot līdz pat 30 procentiem no saviem iepriekšējā gada ienākumiem, bet ne vairāk kā 50 minimālās mēnešalgas. Valsts minimālā mēneša darba alga ir EUR 430. Kandidāti var ziedot savai kampaņai saskaņā ar to pašu maksimālo apjomu.

⁶² Vislielākais izdevumu limits tika noteikts 171,885 eiro apmērā Rīgā un zemākais - Kurzemē - EUR 68,297 par vienu kandidātu.

⁶³ [ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārēja komentārā Nr. 25](#) 19. pantā ir rakstīts, ka „saprātīgi ierobežojumi kampaņas izdevumiem var būt pamatoti, ja tas ir nepieciešams, lai nodrošinātu, ka netiek apdraudēta vēlētāju brīva izvēle vai demokrātijas process izkropļots sakarā ar nesamērīgiem izdevumiem jebkura kandidāta vai partijas vārdā.”

Bija atļauta trešo pušu veiktā kampaņa ar 15 minimālo mēneša algu - EUR 6 450 - kampaņas izdevumu ierobežojumu šīm vēlēšanām. Daži DICB VIM sarunu biedri izteica bažas par slēptajām reklāmām, īpaši tiešsaistes kampaņās.

B. ATKLĀŠANA UN ZIŅOŠANA

Partiju saņemtie ziedojumi ir jāatklāj 15 dienu laikā. Visa informācija par ziedojumiem tika publicēta KNAB tīmekļa vietnē, kas veicināja kampaņu ziedojumu pārredzamību.⁶⁴ 30 dienu laikā pēc vēlēšanu dienas politiskajām partijām bija jāiesniedz KNAB deklarācija par kampaņas ienākumiem un izdevumiem.⁶⁵ Ziņojumu par izdevumiem trūkums kampaņas laikā varēja negatīvi ietekmēt vēlētāju spēju izdarīt apzinātu izvēli un mazināt KNAB īstenotās efektīvas uzraudzības īstenošanu.⁶⁶ Trešajām pusēm ir pienākums ziņot par izdevumiem „ad hoc” veidā, un pēc vēlēšanām tām nav jāiesniedz papildus finanšu pārskats.

Lai palielinātu kampaņu finansēšanas pārredzamību un pārraudzību, varētu apsvērt iespēju pieprasīt, lai vēlēšanu dalībnieki, tostarp trešās personas, kampaņas laikā sniegtu publiskus pārskatus par kampaņas ienākumiem un izdevumiem.

Likums nosaka, ka pēc vēlēšanām visi izdevumi ir jāatklāj KNAB. Tomēr dažu veidu izdevumi, tostarp reklāmas izmaksas, netiek aprēķināti izdevumu ierobežojumos. Vairāki DICB VIM sarunu biedri apgalvoja, ka šo izmaksu izslēgšana no noteiktajiem izdevumu ierobežojumiem praksē varētu izkropļot līdzvērtīgus konkurences apstākļus.

Situācijās, kad ziedojumu partijai dod persona, kurai nav šādu tiesību, vai, ja personas ar tiesībām ziedot ziedojums pārsniedz noteiktās robežas, likums pilnvaro KNAB piemērot administratīvās sankcijas pret šo partiju. Daži DICB VIM sarunu biedri norādīja, ka rezultātā šis noteikums uzliek ievērojamu un nevajadzīgu rūpības pienākumu nastu uz partiju, un nevis uz donoru. KNAB norāda, ka partijām ir iespēja donoram atdot nelikumīgus ziedojumus 60 dienu laikā pēc to saņemšanas.⁶⁷ Tikai tām partijām, kurām ir tiesības saņemt valsts finansējumu, ir pienākums atvērt speciālu bankas kontu, lai saņemtu šo finansējumu. Citiem vēlēšanu dalībniekiem nav pienākuma atvērt kontu kampaņas nolūkos.

Lai uzlabotu uzraudzības mehānismus, varētu apsvērt iespēju pieprasīt visiem vēlēšanu dalībniekiem atvērt īpašus bankas kontus kampaņas finansēšanai, caur kuriem būtu jāveic visi kampaņas darījumi.

C. UZRAUDZĪBA UN SANKCIJAS

KNAB guva vispārēju uzticību starp vēlēšanās iesaistītajām pusēm, lai gan lielākā daļa DICB VIM sarunu biedru izteicās, ka ierobežotu resursu un kapacitātes dēļ tika ierobežota efektīva kampaņu

⁶⁴ Pēc KNAB pieprasījuma ziedotājiem ir jāsniedz papildu informācija par viņu ienākumiem, īpašumiem un ziedojumu avotu; KNAB neatklāja, vai šajās vēlēšanās tā ir izteikusi šādus pieprasījumus.

⁶⁵ Politiskajām partijām arī bija jāinformē KNAB trīs dienu laikā pēc jebkuras vienošanās par kampaņu parakstīšanu, piemēram, par politisko reklāmu izvietojumu vai sponsorēšanu.

⁶⁶ [2014. gada DICB atzinums par Latvijas Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma](#) 45. pantu iesaka uzlabot pārredzamību un pārskatāmību, pieprasot visiem vēlēšanu dalībniekiem pirms vēlēšanu dienas sniegt ziņojumus par saviem kampaņas ieņēmumiem un izdevumiem, un ka šie ziņojumi ir laikus jāpublisko. 2002. gada ANO Pretkorupcijas konvencijas 7. panta 3. punktā noteikts, ka valstīm „jāapsver iespēja veikt atbilstošus likumdošanas un administratīvos pasākumus [...], lai palielinātu kandidātu kandidatūru finansēšanas pārredzamību un, kur tas ir attiecināms, politisko partiju finansēšanu”.

⁶⁷ Saskaņā ar KNAB sniegto informāciju, Birojs informē partijas, ja tiek pārbaudīts kāds konkrēts ziedojums.

finansējuma uzraudzība.⁶⁸ Daži DICB VIM sarunu biedri apgalvoja, ka administratīvie sodi par kampaņu finansēšanas pārkāpumiem bija zemi un līdz ar to neefektīvi.⁶⁹

Ja vēlēšanu dalībnieks vai trešā persona pārsniedz kampaņas izdevumu griestus, KNAB ir tiesības aizliegt turpmākās kampaņas aktivitātes. KNAB informēja DICB VIM, ka informācija, kas pieejama vēlēšanu dienā, liecina, ka visi vēlēšanu dalībnieki noturējās kampaņas izdevumu robežās. Par noteiktā limita pārsniegšanu tika pārtraukta viena trešās puses kampaņa.⁷⁰

Līdz vēlēšanu dienai KNAB saņēma 1,193 ziņojumus par iespējamām kampaņas finansēšanas pārkāpumiem, no kuriem aptuveni 1000 ziņojumi tika saņemti, izmantojot izveidoto mobilo lietotni, „Ziņot KNAB”.⁷¹ Kampaņas laikā KNAB veica 23 pārbaudes saistībā ar administratīvo resursu ļaunprātīgu izmantošanu, 67 par iespējamajiem kampaņas pārkāpumiem un 10 par iespējamo slēpto kampaņu.⁷²

Likums neuzliek KNAB pienākumu publicēt savus lēmumus, izņemot tos, kas attiecas uz turpmāku kampaņu pasākumu aizliegumu. Kampaņas laikā KNAB tīmekļa vietnē tika publicēti tikai divi lēmumi.⁷³ KNAB informēja DICB VIM, ka lēmumi par darbībām, kas veiktas attiecībā uz politisko partiju pēcvēlēšanu deklarācijām, netiks publicēti, bet, ka vispārējs kopsavilkums par deklarāciju pārskatīšanu tiks izlaists. Kopumā šī prakse mazina procesa pārredzamību.

Lai uzlabotu pārredzamību un sabiedrības uzticību procesam, likumu varētu grozīt, lai pieprasītu publicēt visus ar vēlēšanu kampaņu saistītos KNAB lēmumus, ievērojot saprātīgus izņēmumus attiecībā uz privātumu un personas datu aizsardzību.

XI. MEDIJI

A. MEDIJU VIDE

Mediju vide ir plurālistiska, kaut arī sadalīta pa valodas līnijām. Auditorija ir sadalīta latviešu un krievvalodīgajos segmentos, kas atspoguļojas reportāžās par kampaņu plašsaziņas līdzekļos.

Sabiedrisko raidorganizāciju veido divi valsts televīzijas kanāli: LTV1 un LTV7, viens interneta televīzijas kanāls un sešas radiostacijas. Sarunu partneri ziņoja DICB VIM, ka pēc notikumiem Ukrainā un ap Ukrainu, 2015. gadā valdība palielināja publisko finansējumu programmām krievu valodā LTV7. Turklāt publiskās radio stacijas LR4 mērķauditorija ir mazākumtautību klausītāji, un tā raida, galvenokārt, krievu valodā. Televīzija ir primārais informācijas avots, un tirgū pēc skatītāju skaita dominē sabiedriskā LTV1 un galvenie komerciālie televīzijas kanāli TV3 un LNT latviešu

⁶⁸ Skat. arī [2017. gada Pretkorupcijas valstu grupas \(GRECO\) Otro Atbilstības ziņojumu \(ceturto novērtējuma kārtu\)](#) par Latviju, kurā tika paziņots, ka aģentūra pēdējos gados ir saņēmusi konsekvētu un pieņemamu valsts fondu atbalstu.

⁶⁹ Likums paredz naudas sodus līdz EUR 1400 par kampaņas finansēšanas noteikumu pārkāpumiem.

⁷⁰ SIA „Žurnāls NAUDA IR” sagatavoja un izplatīja ar vēlēšanām saistītus materiālus, kuros bija izteikumi pret konkrētiem kandidātiem. KNAB konstatēja, ka tas ir kampaņas pasākums un ka to īstenoja trešā persona, jo SIA „Žurnāls NAUDA IR” veica darbības savā vārdā un uz sava rēķina.

⁷¹ Pēc likuma, ziņojumi un pieteikumi, kas tika iesniegti KNAB netika izskatīti paātrinātā kārtā. KNAB informēja DICB VIM, ka ar lietotni saņemtie ziņojumi netika uzskatīti par formāliem.

⁷² 26. septembrī KNAB pieprasīja Saskaņas kampaņas plakātu noņemšanu no ievērojamas ēkas Rīgā, jo reklāmas sniedzējs nespēja informēt KNAB par specifiskās kampaņas cenu laikā līdz 150 dienām pirms vēlēšanu dienas. KNAB informēja DICB VIM, ka viņi ir noņēmuši plakātus 3. oktobrī, jo pakalpojumu sniedzējs nebija izpildījis rīkojumu.

⁷³ Lēmumi par SIA „Žurnāls NAUDA IR” turpmākās kampaņas darbības apturēšanu (skatīt 67. zemspvītras piezīmi) un rīkojums par kampaņu plakātu noņemšanu (69. zemspvītras piezīme).

valodā, un Pirmais Baltijas kanāls (PBK) krievu valodā. Populārākās informatīvā satura radio stacijas ir sabiedriskā LR1 un privātā Radio SWH.

Galvenās avīzes latviešu valodā ir „Diena”, „Neatkarīgā Rīta Avīze” un „Latvijas Avīze”, kuras iznāk katru dienu, un iknedēļas ziņu žurnāls “Ir”. Plaši izplatītas publikācijas krievu valodā ir „Vesti Segodņa” un iknedēļas „MK Latvija”. Tomēr drukāto plašsaziņas līdzekļu aprīte ir ievērojami samazinājusies, jo lielākā daļa mediju piedāvā ziņu saturu tiešsaistē. Populārākie portāli ir „Delfi.lv”, „TVNet.lv” un „Lsm.lv”.

Kampaņu iezīmēja naidīga nostāja pret plašsaziņas līdzekļiem. Daži DICB VIM sarunu biedri puda bažas par pieaugošo tendenci politiķiem publiski diskreditēt žurnālistus. Politiķi bieži izteicās par žurnālistiem vai plašsaziņas līdzekļiem nievājoši vai veidā, kas izsauc dusmas, kas bija pretrunā ar starptautiskajiem vārda brīvības standartiem.⁷⁴

B. TIESISKAIS IETVARIS

Satversme garantē vārda brīvību un aizliedz cenzūru. Tiesības piekļūt publiskajai informācijai garantē Informācijas atklātības likums. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums garantē precizitātes, objektivitātes, daudzveidības un līdzsvaru reportāžā principus, kā arī cieņu pret vispārpieņemtajiem žurnālistikas un ētikas principiem. Priekšvēlēšanu aģitācijas likums reglamentē mediju reportāžas par vēlēšanām plašsaziņas līdzekļos.

2015. gadā Kultūras ministrijā tika izveidota jauna Mediju politikas nodaļa un 2016. gadā valdība pieņēma Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2016.-2020. gadam, lai stiprinātu plašsaziņas līdzekļu vides daudzveidību, profesionalitāti, lietotprasmi, kvalitāti un atbildību.⁷⁵ Vārda brīvības pamatprincipi kopumā tiek ievēroti. Tomēr iepriekšējie DICB ieteikumi par plašsaziņas līdzekļu īpašumtiesību koncentrēšanu un pārredzamību joprojām netiek risināti. Lai gan raidorganizācijām ir pienākums atklāt visus patiesos īpašniekus, šī informācija nav publiski pieejama, kas ierobežo pārredzamību.⁷⁶ Pretēji starptautiskajiem standartiem, neslavas celšana joprojām skaitās kriminālnoziedzīgums.⁷⁷

Noteikumi par plašsaziņas līdzekļu īpašumtiesību izpaušanu būtu jāpārskata, lai nodrošinātu pilnīgu pārredzamību publiski pieejamā formātā.

Lai ievērotu starptautiskos standartus, krimināltiesību normas par neslavas celšanu būtu jāatceļ par labu civiltiesiskās aizsardzības līdzekļiem un nemateriāliem pasākumiem, kas paredzēti, lai atjaunotu reputāciju, kurai nodarīts kaitējums.

⁷⁴ Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām [2011. gada ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārēja komentāra Nr. 34](#) 19. pantā rakstīts, ka: „Dalībvalstīm būtu jāievieš efektīvi pasākumi, lai aizsargātu pret uzbrukumiem, kuru mērķis ir noklusināt tos, kuri izpauž savas tiesības uz vārda brīvību”. Skat arī [2014. gada EDSO Žurnālistu drošības rokasgrāmatas](#) 29. lpp., kurā rakstīts: „Ievēlētie politiķi un visi, kuri atrodas augstos amatos, ir aicināti pierādīt savu nepārprotamo apņemšanos ievērot preses brīvību un žurnālistu drošību. Politiķiem un amatpersonām nevajadzētu ļaunprātīgi izmantot savu statusu, runājot nievājoši vai veidā, kas izsauc dusmas, par žurnālistiem vai plašsaziņas līdzekļiem”.

⁷⁵ Skat. [Plašsaziņas līdzekļu politikas vadlīnijas](#). 2018. gada 10. oktobrī Mediju politikas nodaļa sadarbībā ar Iekšlietu ministriju un Valsts kanceleju uzsāka izpratnes veidošanas kampaņu plašsaziņas līdzekļu lietotprasmes veicināšanai.

⁷⁶ Raidorganizācijām ir pienākums atklāt īpašniekus vai labuma saņēmējus, kuriem pieder vairāk nekā 25 procenti no uzņēmuma akcijām, bet īpašnieku un saņēmēju struktūras un identitātes nav pieejamas plašākajai sabiedrībai. Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums nodrošina tiesības pieprasīt un saņemt informāciju par šādiem uzņēmumiem, tomēr tas ir par maksu.

⁷⁷ [ANO Cilvēktiesību komitejas Vispārēja komentāra Nr. 34](#) 47. pants nosaka, ka „dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja atcelt neslavas celšanas kriminalizāciju, un jebkurā gadījumā krimināllikuma piemērošana būtu jāpiemēro tikai visnopietnākajos gadījumos, un brīvības atņemšana nekad nav piemērojama”.

DICB VIM sarunu biedri ziņoja, ka sabiedriskās raidorganizācijas izpildīja savu pienākumu garantēt katrai partijai un koalīcijai, kas piedalījās vēlēšanas, kopumā 40 minūšu bezmaksas raidlaiku televīzijā un radio (četras 5 minūšu vietas publiskajā televīzijā, kā arī publiskajā radio), saskaņā ar Priekšvēlēšanu aģitācijas likumu. Saskaņā ar Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) teikto, apraides plašsaziņas līdzekļi izpildīja prasību nodrošināt vienlīdzīgus nosacījumus apmaksātai kampaņu reklāmai, un tika ievērots aizliegums reklamēt televīzijā kampaņas pēdējo 30 dienu laikā.

NEPLP pārrauga apraides plašsaziņas līdzekļu vispārējo darbību, tostarp kampaņas laikā. Tā sastāv no pieciem parlamenta ievēlētiem locekļiem, pamatojoties uz noteiktajiem kritērijiem un pārredzamā veidā, lai nodrošinātu tās neatkarību.⁷⁸ Tomēr daži DICB VIM sarunu biedri puda bažas par parlamenta lomu NEPLP iecelšanā, norādot, ka regulators netiek uztverts kā neatkarīgs no politiskās varas.⁷⁹

Lai nodrošinātu plašsaziņas līdzekļu regulatora neatkarību un sabiedrības uzticību, parlamenta locekļiem būtu jāatturas no iejaukšanās plašsaziņas līdzekļu iestādes darbā.

NEPLP ir atbildīga par apraides plašsaziņas līdzekļu uzraudzību un ir pilnvarota piemērot sankcijas likuma neievērošanas gadījumā. Kampaņas laikā ziņu un informācijas programmu mediju pārraudzība tika uzticēta privātam uzņēmumam. Pozitīvi atzīmējams ir tas, ka visi secinājumi tika publicēti katru mēnesi NEPLP tīmekļa vietnē. Tikai 5 no 14 NEPLP iesniegtajām sūdzībām tika izskatītas pirms vēlēšanu dienas. KNAB informēja NEPLP par diviem iespējamiem slēptās reklāmas gadījumiem, un vienā gadījumā NEPLP izsniedza brīdinājumu.⁸⁰ NEPLP informēja DICB VIM, ka tā lēmumi tiek publicēti tikai gadījumos, kad tiek piemērotas sankcijas.

NEPLP varētu apsvērt iespēju savlaicīgi publicēt lēmumus par visām izskatītajām sūdzībām, lai uzlabotu tās darba pārredzamību un pastiprinātu sabiedrības uzticību tās darbībā.

C. VĒLĒŠANU KAMPAŅAS ATSPUGUĻOJUMS MEDIJOS

Plašsaziņas līdzekļi visaptveroši atspoguļoja kampaņu, sniedzot vēlētājiem plašu viedokļu klāstu gan latviešu, gan krievu valodā, ļaujot vēlētājiem izdarīt apzinātu izvēli. Visi DICB VIM plašsaziņas līdzekļu sarunu biedri atzīmēja šajā kampaņā pieejamo politisko programmu daudzveidību un puda atzinību par sabiedrisko raidorganizāciju pārklājuma kvalitāti. Sabiedriskās televīzijas un radio raidorganizācijas piedāvāja plašu pārklājumu, tostarp krievu valodā, izmantojot savas ziņu programmas un uz vēlēšanām orientētu programmu, piemēram, sarunu šovus, debates, intervijas un bezmaksas laiku ēterā. Apraides un drukas privātie plašsaziņas līdzekļi plaši aptvēra kampaņu atbilstoši to redakcionālajai politikai.

⁷⁸ Piemēram, tā loceklis nevar būt politiskās partijas vai apvienības amatpersona un nevar būt elektroniska masu mediju uzņēmuma dalībnieks.

⁷⁹ 2015. gada jūnijā 11 Saeimas deputāti pieprasīja atlaist četrus NEPLP locekļus sakarā ar iespējamo „labās reputācijas zaudēšanu”. 2015. gada jūlijā Saeima nobalsoja par četrus NEPLP locekļu un priekšsēdētāja atļaušanu. Atbildot uz to, EDSO pārstāvis plašsaziņas līdzekļu brīvības jautājumos [aicināja cienīt regulatora neatkarību](#). 2015. gada decembrī Administratīvā tiesa atcēla Saeimas lēmumu atlaist priekšsēdētāju. 2017. gada jūlijā publiskās radio raidorganizācijas darbinieki [publicēja atklātu vēstuli](#) (latviešu valodā), mudinot NEPLP ievērot tās redakcionālo neatkarību un satura autonomiju.

⁸⁰ Pēc sūdzības par iespējamo Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma pārkāpumu NEPLP 2018. gada 21. augustā nosūtīja brīdinājumu AS „TV Latvija”, lai prasītu „Rīga TV24” ievērot likumu. Jāatzīmē, ka AS „TV Latvija” ir „Rīga TV24” īpašnieks.

Kampaņas laikā LTV7 lielāko daļu krievu valodas formātu veltīja ar kampaņām saistītam saturam, un krievu valodas kanāls LR4 pirmo reizi pārraidīja vēlēšanu izglītības programmu, kas sniedza padziļinātu politisko koncepciju un terminoloģijas analīzi, lai palielinātu izpratni par vēlēšanām.

5. oktobrī LTV1 pārraidīja noslēguma debates starp 8 no 16 premjerministra kandidātiem, kas atlasīti, pamatojoties uz aptauju rezultātiem. Tajā pašā dienā Administratīvā tiesa atzina Latvijas Reģionu apvienības iesniegto sūdzību, kas apstrīdēja LTV1 izmantotos atlasē kritērijus, apgalvojot, ka 2. jūlija aptaujas rezultāti vairs neatspoguļoja faktisko politisko situāciju. Tādējādi debatēs piedalījās arī Latvijas Reģionu apvienības izvirzītais premjerministra kandidāts. Tāda pati sūdzība tika iesniegta 13. septembrī NEPLP, kas 2. oktobrī atbildēja, ka LTV1 redakcionālais lēmums atbilst tiesību aktiem.

Trīs galvenie tiešsaistes ziņu portāli („Delfi.lv”, „TVNet.lv” un „Lsm.lv”) piedāvāja īpašas sadaļas par vēlēšanām, kā arī audiovizuālo saturu un interaktīvas aptaujas, lai informētu savu auditoriju par vēlēšanu dalībnieku politiskajām platformām, sniegtu kandidātu profilus un izplatītu vēlēšanu izglītības saturu.

1. oktobrī KNAB uzsāka izmeklēšanu, lai noskaidrotu, kurš finansēja 29.-30. septembra nedēļas nogalē 800 000 bezmaksas „Dienas Bizness” speciālā izdevuma bezmaksas sūtīšanu uz iedzīvotāju pastkastītēm. Speciālā izdevuma saturs labvēlīgi ietekmēja dažus dalībniekus (galvenokārt KPV LV un Saskaņu), bet netika uzrādīts nevienā vēlēšanu dalībnieka vai trešo personu kampaņas finansējuma ziņojumā.

XII. PILSONU UN STARPTAUTISKĀ NOVĒROŠANA

Likums nereglamentē bezpartejisku pilsoņu novērotāju tiesības un neparedz starptautisku novērošanu, kā paredzēts 1990. gada EDSO Kopenhāģenas dokumenta 8. pantā.⁸¹ Cenšoties aizpildīt nepilnības tiesiskajā regulējumā, CVK izdeva dokumentu ar nosaukumu „informatīvs ieteikums”, kas noteica prasības pieteikšanās procedūrām, akreditācijai un novērotāju tiesībām un pienākumiem.⁸²

CVK piedāvāja iespēju Latvijas pilsoņiem no 16 gadu vecuma piedalīties kā brīvprātīgiem vēlēšanu novērotājiem un sagatavoja tiešsaistes apmācību kursu par vēlēšanu novērošanu. Kurša pabeigšana bija priekšnoteikums brīvprātīgā vēlēšanu novērotāja pilnvarojuma piešķiršanai. Kopumā tika akreditēti 72 Latvijas pilsoņi, no kuriem 14 novēroja vēlēšanu procedūras ārvalstīs. Turklāt CVK akreditēja 61 starptautiskos novērotājus.

Kā jau iepriekš ieteikts, būtu jāapsver tiesību aktu grozīšana, lai skaidri paredzētu gan pilsoņu, gan starptautisku novērotāju klātbūtni, lai nodrošinātu pilnīgu atbilstību 1990. gada EDSO Kopenhāģenas dokumenta 8. pantam.

Politiskajām partijām un koalīcijām ir pilnīga piekļuve visiem vēlēšanu procesa posmiem un tās var iecelt līdz diviem pārstāvjiem katrā vēlēšanu iecirknī. CVK lēš, ka vēlēšanu dienā vēlēšanu iecirkņu komisiju darbu novēroja 334 politisko partiju pārstāvji.⁸³

⁸¹ [1990. g. EDSO Kopenhāģenas dokumenta](#) 8. pants paredz, ka „dalībvalstis uzskata, ka gan ārzemju, gan vietējo novērotāju klātbūtnē var uzlabot vēlēšanu procesu valstīs, kurās notiek vēlēšanas”.

⁸² Akreditācijas pretendentiem izsniedza attiecīgais CVK vai PVK priekšsēdētājs, kuram pieprasījums tika iesniegts.

⁸³ Partijas pārstāvjiem nebija nepieciešama akreditācija, lai novērotu, bet bija jāparakstās vēlēšanu iecirkņu žurnālā.

XIII. SŪDZĪBAS UN APELĀCIJAS

Saeimas vēlēšanu likums paredz tikai ierobežotu skaitu sūdzību, kurām piemērojama paātrināta izskatīšanas procedūra. CVK lēmumus reģistrēt vai noraidīt kandidātu vai kandidātu sarakstu, kā arī lēmumus par vēlēšanu iecirkņu apstrīdētajiem rezultātu protokoliem var pārsūdzēt rajona administratīvajā tiesā trīs dienu laikā. Dalībnieki ir tiesīgi apstrīdēt CVK lēmumus par vēlēšanu rezultātiem Augstākās tiesas Administratīvajā lietu departamentā trīs dienu laikā. Šo tiesu lēmumiem vajadzētu būt pieņemtiem septiņu dienu laikā, un tos nevar pārsūdzēt. Pretēji labai vēlēšanu praksei, tikai dalībnieki var pārsūdzēt CVK lēmumus par vēlēšanu rezultātiem.⁸⁴

Visas citas ar vēlēšanām saistītās sūdzības un pārsūdzības reglamentē vispārējās administratīvās procedūras, un vairumā gadījumu izskatīšanas termiņš ir viens mēnesis.⁸⁵ Kaut arī neviens DICB VIM sarunu biedrs nepacēla jautājumu par sūdzību un apelācijas procedūru ilgumu, konkrētu termiņu trūkums ar vēlēšanām saistītiem jautājumiem varētu potenciāli kavēt vēlēšanu strīdu savlaicīgu izskatīšanu, mazinot tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību pret administratīviem lēmumiem.⁸⁶

Likums būtu jāprecizē, lai nodrošinātu savlaicīgu un efektīvu visu ar vēlēšanām saistīto sūdzību un pārsūdzību izskatīšanu, tostarp vēlēšanu administrācijā, un tas būtu jāpārskata, lai novērstu ierobežojumus uz sūdzību iesniedzēju tiesībām iesniegt sūdzības.

Vēlēšanu strīdu izšķiršanas kārtībai ir vispārēja sabiedrības uzticība. Kampanjas laikā CVK izskatīja četras sūdzības, visas attiecībā uz kandidātu reģistrāciju. Divi CVK lēmumi tika pārsūdzēti rajona administratīvajā tiesā, viens tika apmierināts un otrs tika atsaukts (sk. *Kandidātu reģistrācija*). Vēlēšanu dienā vēlēšanu iecirkņu elektroniskajos žurnālos tika reģistrētas 85 sūdzības. Pēc vēlēšanu dienas CVK saņēma divus pieprasījumus balsojumu pārskaitīt; abi tika noraidīti, jo nebija pietiekamu pamatojumu. Viens Zaļo un Zemnieku savienības kandidāts pārsūdzēja CVK lēmumu par gala rezultātiem Augstākajā tiesā, apstrīdot mandātu sadalījumu starp kandidātiem Latgales vēlēšanu apgabalā; pārsūdzību noraidīja Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments.⁸⁷

Līdz vēlēšanu dienai policija bija saņēmusi 84 ziņojumus par iespējamiem ar vēlēšanām saistītiem noziegumiem, tostarp par iespējamo balsu pirkšanu un rezultātu viltošanu. Pamatojoties uz šiem ziņojumiem netika uzsākta neviena krimināllieta.

XIV. VĒLĒŠANU DIENA

Saskaņā ar savu metodoloģiju DICB nenovēroja vēlēšanu dienas norisi sistemātiskā vai vispusīgā veidā. Tomēr misijas locekļi apmeklēja ierobežotu vēlēšanu iecirkņu skaitu pirmstermiņa balsojuma

⁸⁴ [Labās prakses kodeksa](#) II.3.3.f. punkts iesaka: „Visiem attiecīgajā vēlēšanu apgabalā reģistrētiem kandidātiem un visiem vēlētājiem ir jābūt tiesīgiem pārsūdzēt lēmumus. Par vēlētāju pārsūdzībām par vēlēšanu rezultātiem var noteikt saprātīgu kvorumu”.

⁸⁵ Vēlēšanu likums paredz, ka sūdzības par vēlēšanu dienas pārkāpumiem var iesniegt VIK priekšsēdētājam. Tomēr šīm procedūrām trūkst skaidrības, jo īpaši attiecībā uz pārsūdzību mehānismu un grafiku. CVK priekšsēdētājs informēja DICB VIM, ka, neraugoties uz 30 dienu termiņu lielākajā daļā gadījumu, CVK paātrināti izskata visas tai iesniegtās sūdzības, lai nodrošinātu, ka sūdzības iesniedzējam tiek sniegti efektīvi tiesību aizsardzības līdzekļi.

⁸⁶ [1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 5.10 punktā ir rakstīts, ka dalībvalstis ir apņēmušas, ka „ikvienam būs pieeja efektīviem līdzekļiem, lai novērstu administratīvos lēmumus, lai garantētu pamattiesību ievērošanu un nodrošinātu juridisko integritāti”](#). [Labās prakses kodeksa](#) II.3.3.g. punkts iesaka, ka pārsūdzību iesniegšanas un izlemšanas termiņi vairumā gadījumu ir trīs līdz piecu dienu laikā.

⁸⁷ Tiesa lēma, ka iesniedzējs bija nepareizi interpretējis noteikumus par mandātu sadali.

laikā un vēlēšanu dienā. Balsošanas un skaitīšanas procedūras tika novērotas Rīgā, Siguldā, Jelgavā, Olainē, Saulkrastos un Ozolniekos.

Ierobežotajā apmeklēto vēlēšanu iecirkņu skaitā balsošana un skaitīšana kopumā bija pārredzama, labi organizēta un veikta efektīvi. VIK locekļi ievēroja noteiktās procedūras. Tomēr vairākos gadījumos misijas locekļi pamanīja, ka vēlēšanu iecirkņu lielums bija pārāk mazs, lai pienācīgi uzņemtu ieradušos vēlētāju skaitu, un vēlēšanu nodalījumu dizains pilnībā nenodrošināja balsojuma slepenību. Šie jautājumi kopā ar vēlēšanu iecirkņu izkārtojumu ne vienmēr ļāva vēlētājiem nobalsot slepenībā. Tika novēroti daži ģimenes balsošanas gadījumi.

Būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu balsojuma slepenību, tostarp izmantojot vēlētāju informācijas programmas un mērķtiecīgu VIK locekļu apmācību. Vēlēšanu iecirkņu izvietojums un vēlēšanu kabīņu un nodalījumu izvietojums būtu jāorganizē tā, lai nodrošinātu balsojuma slepenību.

DICB VIM novērotā balsu skaitīšana bija labi organizēti un komisijas locekļi demonstrēja izpratni par procedūrām. Atsevišķas pašvaldības nogādāja vēlēšanu zīmju skenerus 659 vēlēšanu iecirkņiem, kas tos bija palūguši. Elektroniskās informācijas sistēma tika izmantota visos vēlēšanu iecirkņos, lai aprēķinātu un nekavējoties nosūtītu rezultātus uz augstāka līmeņa komisijām.

CVK savā tīmekļa vietnē savlaicīgi publicēja provizoriskos un galīgos pašvaldības un vēlēšanu iecirkņu rezultātus, nodrošinot pārredzamību.⁸⁸ Jaunie vēlētie deputāti nodeva zvērestu 6. novembrī.

XV. REKOMENDĀCIJAS

Šie ieteikumi, kas ietverti tekstā, tiek piedāvāti, lai vēl vairāk uzlabotu vēlēšanu norisi Latvijā un atbalstītu centienus, lai vēlēšanas pilnībā atbilstu EDSO saistībām un citām starptautiskām saistībām un standartiem demokrātiskām vēlēšanām. Šie ieteikumi būtu jālasa kopā ar iepriekšējiem DICB ieteikumiem, kas vēl jārisina. DICB ir gatava palīdzēt Latvijas iestādēm turpināt uzlabot vēlēšanu procesu un risināt šajā un iepriekšējos ziņojumos ietvertos ieteikumus.⁸⁹

A. PRIORITĀRĀS REKOMENDĀCIJAS

1. Vispārējs pilsoņu, kas izdarījuši tīšu noziegumu, neatkarīgi no tā smaguma, kandidatūras tiesību ierobežojums ir nesamērīgs un būtu jāgroza, lai likvidētu aizliegumu kandidēt līdz mūža galam tiem, kas izdarījuši noziegumu garīga rakstura traucējumu stāvoklī.
2. Saskaņā ar iepriekšējiem DICB ieteikumiem, iestādēm būtu jāpārskata nepieciešamība saglabāt ierobežojumus attiecībā uz kandidātu atbilstību, pamatojoties uz iepriekšējo politisko saistību vai darbavietu. Jebkuriem kritērijiem attiecībā uz kandidātu atbilstību ir jābūt objektīviem, proporcionāliem un skaidri paredzētiem likumā.
3. Būtu jāpārskata reģistrācijas ierobežojumi partijām, kas izveidotas mazāk nekā gadu pirms vēlēšanām.
4. Lai veicinātu iekļaujošu politisko līdzdalību, iestādes varētu turpināt pētīt veidus, kā palielināt pieaugušo nepilsoņu naturalizācijas līmeni, piemēram, īstenojot naturalizācijas veicināšanas

⁸⁸ Galīgos vēlēšanu rezultātus CVK paziņoja 19. oktobrī atbilstoši likumīgajam termiņam.

⁸⁹ [1999. gada EDSO Stambulas dokumenta](#) 25. pantā EDSO dalībvalstis apņēmas „nekavējoties pēcpārbaudīt DICB vēlēšanu novērtējumus un ieteikumus”. DICB VIM novērtē iepriekšējo ieteikumu pēcpārbaudi šādi: no [DICB 2014. gada Parlamenta vēlēšanu Gala atskaites](#), 5., 11. un 16. rekomendācijas ir daļēji tikušas ieviestas.

kampaņas, publiskojot vienkāršotās naturalizācijas iespējas saskaņā ar pārskatīto Pilsonības likumu, latviešu un mazākuma tautību valodās un paplašinot pieeju bezmaksas iespējam apgūt latviešu valodu.

5. Lai ievērotu starptautiskos standartus, krimināltiesību normas par neslavas celšanu būtu jāatceļ par labu civiltiesiskās aizsardzības un nemateriāliem līdzekļiem, kas paredzēti, lai atjaunotu reputāciju, kurai nodarīts kaitējums.
6. Kā jau iepriekš ieteikts, būtu jāapsver tiesību aktu grozīšana, lai skaidri paredzētu gan pilsoņu, gan starptautisku novērotāju klātbūtni, lai nodrošinātu pilnīgu atbilstību 1990. gada EDSO Kopenhāgenas dokumenta 8. pantam.
7. Likums būtu jāprecizē, lai nodrošinātu savlaicīgu un efektīvu vēlēšanu sūdzību un pārsūdzību izskatīšanu, tostarp vēlēšanu administrācijā, un tas būtu jāpārskata, lai novērstu ierobežojumus uz sūdzību iesniedzēju tiesībām iesniegt sūdzības.

B. CITAS REKOMENDĀCIJAS

Vēlēšanu administrācija

8. CVK varētu apsvērt iespēju savā tīmekļa vietnē publicēt tās sēžu protokolus, lai vēl vairāk veicinātu sava darba pārredzamību.
9. Saskaņā ar starptautiskajiem standartiem, datus par dzimumu sadalījumu visās vēlēšanu procesa stadijās vajadzētu sagatavot un publicēt vispusīgi.
10. CVK varētu apsvērt iespēju sagatavot detalizētus vēlētāju informācijas materiālus mazākumtautību valodās un formātos, kas ir pieejami personām ar dzirdes traucējumiem, lai palielinātu informācijas sniegšanu dažādām vēlētāju kategorijām.

Vēlētāju reģistrācija

11. Saskaņā ar labu praksi un lai turpinātu veicināt tiesības piedalīties vēlēšanās, iestādes varētu apsvērt pastāvīga vēlētāju reģistra ieviešanu. Šāds reģistrs būtu jāattīsta iekļaujošā un pārredzamā procesā, pienācīgā laikā pirms tā īstenošanas.

Kandidātu reģistrācija

12. Balstoties uz dažu politisko partiju labo praksi, varētu apsvērt iespēju ieviest īpašus pasākumus tiesiskajā regulējumā, lai veicinātu sieviešu kandidātus. Tas varētu ietvert minimālo kandidātu skaitu no katra dzimuma visos kandidātu sarakstos vai noteiktā izvietojuma secībā.

Kampaņu finansēšana

13. Lai uzlabotu kampaņu finansējuma pārredzamību un pārraudzību, varētu apsvērt iespēju pieprasīt, lai vēlēšanu dalībnieki, to starpā trešās puses, kampaņas laikā sniegtu publiskus ziņojumus par kampaņas ienākumiem un izdevumiem.
14. Lai uzlabotu pārraudzības mehānismus, varētu apsvērt iespēju visiem vēlēšanu dalībniekiem pieprasīt atvērt īpašus bankas kontus kampaņas finansēšanai, caur kuriem jāveic visi kampaņas darījumi.

15. Lai uzlabotu pārredzamību un sabiedrības uzticību procesam, likumu varētu grozīt, lai pieprasītu publicēt visus KNAB lēmumus, kas saistīti ar vēlēšanu kampaņu, ievērojot saprātīgus izņēmumus attiecībā uz privātumu un personas datu aizsardzību.

Mediji

16. Noteikumi par plašsaziņas līdzekļu īpašumtiesību izpaušanu būtu jāpārskata, lai nodrošinātu pilnīgu pārredzamību publiski pieejamā formātā.
17. Lai nodrošinātu plašsaziņas līdzekļu regulatora neatkarību un sabiedrības uzticību, parlamenta locekļiem vajadzētu atturēties no iejaukšanās plašsaziņas līdzekļu iestādes darbā.
18. NEPLP varētu apsvērt savlaicīgu lēmumu publicēšanu par visām izskatītajām sūdzībām, lai uzlabotu tās darba pārredzamību un pastiprinātu sabiedrības uzticību tās darbībām.

Vēlēšanu diena

19. Būtu jāveic pasākumi, lai nodrošinātu balsojuma slepenību, tostarp izmantojot vēlētāju informācijas programmas un mērķtiecīgu VIK locekļu apmācību. Vēlēšanu iecirkņu izvietojums un vēlēšanu kabīņu un nodalījumu izvietojums būtu jāorganizē tā, lai nodrošinātu balsojuma slepenību.

I. PIELIKUMS – GALA REZULTĀTI⁹⁰

Politiskā partija vai koalīcija	Mandātu skaits	Procents derīgo balsu
1. Latvijas Krievu savienība	0	3.20
2. Jaunā konservatīvā partija	16	13.59
3. Rīcības partija	0	0.12
4. Nacionālā apvienība	13	11.01
5. Progresīvie	0	2.61
6. Latvijas centriskā partija	0	0.10
7. LSDSP/KDS/GKL	0	0.20
8. No sirds Latvijai	0	0.84
9. „Saskaņa” sociāldemokrātiskā partija	23	19.80
10. Attīstībai/Par!	13	12.04
11. Latvijas Reģionu Apvienība	0	4.14
12. Latvijas Nacionālisti	0	0.50
13. Jaunā Vienotība	8	6.69
14. Par Alternatīvu	0	0.34
15. Politiskā partija „KPV LV”	16	14.25
16. Zaļo un Zemnieku savienība	11	9.91

Balsstiesīgo skaits (kopā)	1,548,673
Nobalsojušo skaits (kopā)	844,925
Derīgās zīmes (kopā)	839,000
Nederīgās zīmes (kopā)	4,920
Priekšlaicīgais balsojums (kopā)	33,791

Balsstiesīgo skaits (pašā valstī)	1,413,876
Nobalsojušo skaits (pašā valstī)	812,961
Derīgās zīmes (pašā valstī)	807,441
Nederīgās zīmes (pašā valstī)	4,786
Priekšlaicīgais balsojums (pašā valstī)	33,791

⁹⁰ Pilnīgi oficiālie rezultāti ir pieejami [CVK tīmekļa vietnē www.cvklv](http://cvk.timekla.vietne.www.cvklv).

PAR EDSO/DICB

EDSO Demokrātisko Institūciju un Cilvēktiesību Birojs (DICB) ir EDSO galvenā institūcija, lai palīdzētu dalībvalstīm „nodrošināt pilnu cieņu pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām, ievērot tiesiskumu, veicināt demokrātijas principus un (...) celt, stiprināt un pasargāt demokrātiskās institūcijas, kā arī veicināt iecietību viscaur sabiedrībā (1992. gada Helsinku galotņu dokuments). Uz šo ir atsauce kā uz EDSO humanitāro dimensiju.

DICB, ar sēdekli Varšavā (Polijā), tika radīts kā Brīvo vēlēšanu birojs 1990. gada Parīzes galotņu sanāksmē, un uzsāka savu darbību 1991. gada maijā. Vienu gadu vēlāk biroja vārds tika nomainīts, lai atspoguļotu paplašinātu mandātu un, lai iekļautu cilvēktiesības un demokratizāciju. Tas šodien nodarbina vairāk nekā 150 darbiniekus.

DICB ir galvenā aģentūra Eiropā **vēlēšanu novērošanas** jomā. Katru gadu tā koordinē un organizē tūkstošiem novērotāju izvietojumu, lai vērtētu, vai vēlēšanas EDSO reģionā tiek vadītas saskaņā ar EDSO saistībām, citām starptautiskām saistībām un demokrātisko vēlēšanu standartiem, kā arī ar nacionālo likumdošanu. Tās unikālā metodoloģija sniedz padziļinātu ieskatu vēlēšanu procesā tā pilnībā. Izmantojot palīdzības projektus, DICB palīdz Dalībvalstīm uzlabot to vēlēšanu ietvarus.

Biroja **demokratizācijas** aktivitātēs ietilpst: tiesiskums, likumdošanas atbalsts, demokrātiskā pārvalde, migrācija un pārvietošanās brīvība, un dzimumu vienlīdzība. Ar mērķi attīstīt demokrātiskās struktūras, EDSO/DICB katru gadu īsteno vairākas mērķtiecīgi virzītas atbalsta programmas.

DICB arī palīdz Dalībvalstīm izpildīt to saistības un veicināt un pasargāt **cilvēktiesības un pamatbrīvības** saskaņā ar EDSO humanitārās dimensijas saistībām. Tas tiek panākts, darbojoties ar dažādiem partneriem, lai veicinātu sadarbību, celtu kapacitāti un sniegtu ekspertīzi tematiskās jomās, to starpā, cilvēktiesībās un cīņā pret terorismu, uzlabotu cilvēku tirdzniecības upuru cilvēktiesību aizsargāšanu, izglītošanos un apmācības cilvēktiesībās, cilvēktiesību monitorēšanu un ziņošanu, un sieviešu cilvēktiesības un drošību.

Iecietības un pretdiskriminācijas jomā DICB sniedz atbalstu Dalībvalstīm, lai stiprinātu to reakciju uz naida noziegumiem un rasisma, ksenofobijas un antisemitisma gadījumiem un citām neiecietības formām. DICB aktivitātes attiecībā uz iecietību un pretdiskrimināciju liek uzsvāru uz sekojošām jomām: likumdošanu, tiesībsargājošo apmācībām, monitorēšanu, ziņošanu par un apsekojot atbildes uz noziegumiem un incidentiem, ko izraisījuši naidi, kā arī izglītojošas aktivitātes, lai veicinātu iecietību, cieņu un abpusēju saprašanu.

DICB sniedz padomus Dalībvalstīm par to politiku attiecībā uz **romiem un sinti**. Tas veicina kapacitātes celšanu un tīklošanos romu un sinti kopienu starpā un mudina romu un sinti pārstāvju līdzdalību politikas veidošanas struktūrās.

Visas DICB aktivitātes tiek izpildītas cieši saskaņotas un ciešā sadarbībā ar EDSO Dalībvalstīm, EDSO institūcijām un darbībām uz vietas, kā arī ar citām starptautiskām organizācijām. Papildus informācija ir pieejama DICB mājaslapā (www.osce.org/DICB).